

בינ"ו עמ"י עש"ו

קונטרס

מגיד דבריו ליעקב

רביעאה

שיחות מוסר חיזוק והתעוררות

בענייני עבודת ה'

ומהם שיחות

על סדר פרשיות השבוע

נסדר ונערך משיחות מוסר

שנאמרו במקהלות על ידי

הגאון הגדול

רבי יעקב חיים סופר שליט"א

ראש ישיבת 'כף החיים'

בצירוף חידו"ת על הפרשה ועוד

פרשת שמיני

ירושלים עיה"ק תוכב"א

תשפ"ב לפ"ק

הלימוד והחיזוק בחוברת
זו מוקדש להצלחה
ברוחניות ובגשמיות
למסייעים בהוצאה לאור

שיחות מוסר אלו הנדפסות בקונטרסי "מגיד דבריו
ליעקב" נסדרו ונערכו מתוך קלטות של שיחות רבינו
שליט"א.

ואם יימצא שגגה וטעות, איתנו תלין משוגתינו.
ובקשתנו שטוחה לפני המעינים הי"ו כי כל שגגה וטעות
יתלו בחסרון דעת העורך, ואנא יודיעני על הטעות.

בתחילת החוברת נדפסת שיחתו של רבינו שליט"א
בחלק השני של החוברת נדפסו חידו"ת על פרשת שבוע,
מחידושיו של רבינו שליט"א על התורה, וחלקם הגדול
רואים לראשונה מכת"י בחוברת זו.

בחלק השלישי של החוברת מצורף קטע מתוך ספר
"שנות חיים" (כת"י) של רבינו שליט"א בענייני אריכות
ימים

בחלק הרביעי של החוברת מצורף מחידו"ת רבינו
שליט"א בסוגיות הנלמדות בדף היומי, או שאר חידו"ת
כפי אשר יכיל הגליון

ניתן להצטרף לרשימת התפוצה לקבלת
הגליונות בדוא"ל:
8542164@gmeil.com

ניתן להשיג את החוברות מידי שבוע מתחילתו בנקודות
המכירה וההפצה של י. בלוי בבתי הכנסת

©

כל הזכויות שמורות

אין לצלם להעתיק לשכפל וכל כיו"ב,
בלא רשות מפורשת בכתב מהמחבר

הערות והארות תיקונים יתקבלו בשמחה,
ובעז"ה יתוקנו במהדורה הבאה

להערות והארות

ניתן לפנות בשעות בין הסדרים
לפלאפון מספר 0548-542-164

פרשת שמיני

מפתח העניינים

היה המזבח נדמה לאהרן כקרני שור / וחטאתי נגדי תמיד / רבותינו תמיד היו מצטערים על כל חסרון קל בעבודת ה' / מהראוי שאדם יתבייש במועשיו קודם התפילה / אדם שלא שת לבו למועשיו גורם לכך שהתפילות שלו לא יתקבלו / שיויתי ה' לנגדי תמיד הוא כלל גדול בתורה ובמעלות הצדיקים / האדם צריך לתלות הכל במועשי עצמו ולא באחרים / אם אני כאן - הכל כאן / תחילת תיקון המידות צריך להיות בביתו של האדם / חשיבות עסק התורה בכלל וקביעות הלימוד בספרי מוסר בפרט

מפתח חידושי תורה

- א. בענין קרבנות אהרן הכהן וקרבנות בני ישראל..... יט
- ב. בענין קרבנות תמימים..... כא
- ג. בענין ויקרב את המנחה וימלא כמו מונה..... כב
- ד. בענין זכה אהרן הכהן לו ולדורותיו עד שיחיו המתים..... כב
- ה. בענין ומוכל נפש החיה אשר במים שקץ הם לכם..... כג
- ו. בענין סימני חיה..... כה

מפתח מערכות

- א. הילכתא כבתראי בפוסקים..... כח
- ב. הילכתא כבתראי בפוסקים - ביחיד נגד רבים..... כח
- ג. הילכתא כבתראי בפוסקים - רק כשהבטרא ראה דברי הקודם לו..... לב
- ד. הילכתא כבתראי - במחלוקת אחרונים על רבותינו הראשונים..... לד
- ה. הילכתא כבתראי - כנגד מרא דאתרא שקבלנו הוראותיו..... לח

מפתח חידושי סוגיות

- א. בענין לא תתגודדו..... מא

הלימוד בחוברת זו מוקדש לעילוי נשמות

מסעודה בת חסיבה	אליהו מאיר בן סימי	יפה בת עליה
שמועון בן עליה	יוסף בן אסתר	פיבי בת חסיבה
מסעוד בן אסתר	סימי בת חנה	מרגלית בת סימי
יצחק שלום בן צ'לחה חנה	שולמית בת כחילה רחל	יעקב בן עליה
תנצב"ה		

הלימוד בחוברת זו מוקדש לרפואת
מרדכי בן מורווריד אסנת
מיכל בת אסתר
אל נא רפא נא להם

היה המזבח נדמה לאהרן כקרני שור

בעזרת ה' יתברך נראה לעיני בכמה ענינים שבפרשת השבוע, פרשת שמיני.

ויהי ביום השמיני קרא משה לאהרן ולבניו ולזקני ישראל. פירש רש"י, יום השמיני למילואים שהוא ראש חודש ניסן, ועשר עטרות נטל אותו יום כמו שאמרה הגמרא במסכת שבת (פ"ב ב.). בפרשה שעברה קראנו שמשה רבינו מצווה את אהרן ובניו 'מפתח אהל מועד לא תצאו שבעת ימים עד יום מלאות ימי מלואיכם כי שבעת ימים ימלא את ידיכם', ובימים האלו צריכים היו לעבוד במשכן ואז, לאחר מכן, תשרה בו השכינה.

ועתה אומר משה לאהרן 'קח לך עגל בן בקר לחטאת', וכאן יש סימן וראיה לכל באי עולם, שאותו נדנדוד עוון דק מן הדק שהיה לאהרן במעשה העגל, נמחל לו. וכמו שמפרש רש"י, קח לך עגל - להודיע שמכפר לו הקב"ה על ידי העגל הזה על מה שהיה במעשה העגל.

זה היה הקרבן של אהרן. ואל בני ישראל תדבר לאמר קחו שעיר עזים לחטאת, למה אהרן מביא רק עגל בן בקר לחטאת ואיל לעולה, ואילו בני ישראל צריכים להביא גם שעיר עזים לחטאת, וגם עגל וכבש לעולה?! עמדו על זה רבותינו ואמרו, שבא השעיר לכפר על עוון מכירת יוסף. הענין הזה של מכירת יוסף עודנו מלווה אותנו ועדיין הוא צריך תיקון, ובהיות והאחים לקחו אז שעיר עזים וטבלו בדמו את הכתונת, הוזקקו ישראל לכפרה מיוחדת על זה והביאו שעיר עזים לחטאת.

ואם כלל ישראל יעשה את כל זה ויביא את הקרבנות, או אז תשרה השכינה בישראל, כי היום ה' נראה עליכם. וכמו שכותב התרגום 'ארי יומא דין יקרא דה' מתגלי לכון', יהיה גילוי שכינה והשראת השכינה בקרב ישראל במשכן.

אחר כך כתוב, ויאמר משה אל אהרן קרב אל המזבח ועשה את חטאתך ואת עולתך וכפר בעדך ובעד העם. ולכאורה, מהו שאומר כאן משה לאהרן 'קרב אל המזבח', הרי הוא כבר אמר לו מקודם 'קח לך עגל בן בקר לחטאת' ותקריב אותו ויכופר לך העוון ותשרה

א. ודי לנו לראות את הפסוק שבדברי הימים (א, כג) 'ויבדל אהרן להקדישו קדש קדשים'. היכן מצאנו על מי מהנבראים שאמרו עליו תואר כזה שהבדילו וקדשו אותו עד שהגיע לדרגה רוממה ונשאה כזו של 'קודש קדשים'!?

ואמנם הרמב"ם בסוף הלכות שמיטה ויובל (פי"ג הי"ג) כותב שכל מי שהבדילו מדעו לפרוש מכל עניני עולם הזה ומכל החשבונות אשר בקשו בני אדם ורוצה להבדל ולעבוד לפני ה' יתברך, גם הוא יתקדש קדש קדשים, אבל לא מצאנו תואר כזה בתורה אלא על אהרן הכהן.

שכינה בישראל, ולמה כפל זאת שנית?! אלא, אומר רש"י, קרב אל המזבח, שהיה אהרן בוש וירא לגשת אמר לו משה, למה אתה בוש, לכך נבחרת!

ומדוע באמת אהרן התבייש?!

רבינו בעל הטורים ז"ל אומר דבר נורא, על האות רי"ש שבמילה 'קרב' יש שני תגין. אמנם היום לא נוהגים כן, אבל בזמן רבותינו הקדמונים כך היו מתייגים את האות הזו על פי ספר התגים. מדוע יש שנים?! לשון בעל הטורים: 'שהיה אהרן הכהן מתבייש ואמר לו משה רבינו אשריך שנבחרת ותקריב כי כך בחר ה', ועוד שנראה לו המזבח כקרני שור בשביל חטא העגל'. הרי במזבח יש ארבע קרנות, וכשהיה אהרן מתקרב אל המזבח היה נדמה לו שהוא רואה שם שתי קרנים המזכירות לו את מעשה העגל, כמו הקרנים של השור, ולכן היה אהרן בוש וירא לגשת לעבודה.

היה אהרן אומר, איך אני אתקרב אל המזבח?! - 'קהל עדתנו עליך יסמוך', אני הכהן הגדול ואני זה שצריך לכפר בעדי ובעד כל העם, ואיך אוכל להתקרב למזבח שנראה לי כמו שתי קרנים?! אבל משה רבינו זירז אותו ואמר לו 'לכך נבחרת', זה תפקידך ועל מנת כן נבחרת, שאתה זה שתגש אל המזבח ותעשה את העבודה.

וחטאתי נגדי תמיד

רבינו הרמב"ן מביא את דברי המדרש, לפי שהיה אהרן רואה את המזבח כתבנית שור, כמו שהבאנו מדברי בעל הטורים שלכן יש שני תגין על האות רי"ש לרמוז על קרני השור, וכל צורת המזבח היתה נראית לו כצורת העגל, והיה מתיירא, אמר לו משה לאהרן הגס דעתך, תתחזק וקרב אליו, לכך נאמר קרב אל המזבח. ומפרש הרמב"ן, בעבור שהיה אהרן קדוש ה', אנחנו צריכים לדעת שאין לנו בכלל ציור והשגה בשכל הפעוט שלנו כמה היו מרוממים ונשאים משה רבינו ואהרן הכהן, וכתבו על משה רבינו שהיה 'בחיר היצירה האנושית', ואותו דבר גם אהרן, לא היה בנפשו חטא זולת מעשה העגל.

אם היינו רוצים לבדוק אם חלילה יש עוד איזה חסרון או חטא או משהו שלא כהוגן אצל אהרן, לא היינו מוצאים, אומר הרמב"ן. אין בנפשו חטא זולת מעשה העגל, וגם שם היה

ב. המפרשים אמרו דרך רמז במה שאמר משה 'למה אתה בוש' - לכך נבחרת', כי עצם זה שאתה מתבייש בדבר, זה עצמו הסיבה שלך נבחרת. מפני שיש אחד שיכול לעשות הרבה חטאים ועבירות, והוא לא חלי ולא מרגיש, ובעלי המוסר מכנים אותו על שם הפסוק בספר איוב (טו, טז) 'שונה כמים עוולה', הוא יכול לעשות הרבה עוולות והוא מרגיש שלא עשה כלום, כאילו רק שתה כוס מים (עין מצודת דוד איוב שם). אבל אהרן הכהן היה בוש והיה צריך זירוז לקרב אותו אל העבודה, והבושה הזו מעלה גדולה היא ו'לכך נבחרת'.

זה לאונסו ולטובת ישראל, כמו שאמרו המפרשים. והיה החטא ההוא קבוע לו במחשבתו, כלומר, הוא לא הסיח דעתו מזה, וכל הזמן חשב 'איך נעשה החטא הזה', וכמו שאמר דוד (תהלים נא, ה) 'וחטאתי נגדי תמיד'. וצריך להדגיש שדוד המלך אמר 'וחטאתי', היינו החטא שלי לנגדי, ולא כמו זה שחטאתו של חבירו תמיד נמצא מולו, גם אחרי שכבר ביקש ממנו מחילה ופיוס... והיה נדמה לו כמו שאמרו רבותינו כאילו צורת העגל שם, שמעכב כפרתו, והיתה נפשו של אהרן שבורה ומרה עליו, איך אני יכול לגשת למזבח ולהקריב קרבן?! לכך אמר לו, הגם דעתך, תתחזק, שלא יהיה שפל רוח כל כך כי כבר רצה האלהים את מעשיו. עד כאן דברי הרמב"ן.

ומכאן צריכים אנו ללמוד מוסר השכל עבורנו, כותב בספר 'אור יהל'. הבה ונתבונן מה היה חלקו של אהרן בחטא העגל, שלא היה אלא חטא דק מן הדק עד אין נבדק, והראיה לכך, שאנו רואים בחטא מי מריבה איך שרבותינו טורחים לבאר מה בדיוק היה החטא שהכו את הסלע ולא דברו אליו ומה היה החיסרון בזה עד שהקב"ה חרה אפו בהם ואמר 'ען לא האמנתם בי להקדישני' וגזר עליהם עונש שלא להכנס לארץ ישראל, ורבינו האור החיים הקדוש שם מביא ארבע עשרה פירושים לבאר מה היה החטא ועל מה נתבעו משה ואהרן. והנה, סוף סוף בחטא ההוא של מי מריבה, שגם אותו רבותינו טרחו ויגעו והתאמצו לבאר, אנחנו רואים שנענשו משה ואהרן, אבל כאן בחטא הזה של העגל, לא רואים שאהרן נענש, ואם כן על כרחך שהחטא כאן היה דק מן הדק, מה שאנחנו לא יכולים להבין בכלל.

וגם אם נגיד שכן היה איזה חטא של אהרן, מכל מקום הרי הקב"ה אמר לו כאן בתחילת הפרשה לקחת עגל לכפר לו על זה, ואם כן למה דעתו שפלה עליו כל כך ולמה הוא מתירא?! אלא, שאמנם נכון שהחטא הוא דק מן הדק, אבל סוף סוף כיון שיצא ממנו ונעשה על ידו הדבר הזה, היתה דעתו שפלה עליו והיה הדבר חקוק אצלו עד כדי כך שכאשר הוא נגש אל המזבח הוא רואה דמות עגל למול עיניו, והוא מתבייש. למה? - 'וחטאתי נגדי תמיד', הוא לא מסיח דעת לרגע מן החטא, ומיד כשהוא בא אל המזבח מצטייר מול עיניו דמות העגל.

ואם זו היתה התחושה של אהרן הכהן, קדוש ה', על חטא דק מן הדק עד אין נבדק, מה נגיד אנחנו?! מה יאמר אדם שנכשל חלילה בעוון, וכל שכן אם נכשל במזיד, שהוא יודע שהדבר אסור ואף על פי כן עושה אותו?! איך היתה צריכה להיות התחושה של אחד כזה? - 'אוי ואבוי, מה עשיתי', 'איזה צער להקב"ה גרמתי', וכיוצא בזה. ובאמת מי שיש בו את ההרגשות האלו והם 'כיקוד אש בלבוי', הם עצמם מביאות לו לאדם כפרה גדולה, אבל מי שהוא 'שותה כמים עוולה', הוא עושה מה שעושה ובכלל אין לו הרגשה שהוא לא בסדר, ובפרט בענייני בין אדם לחבירו אם הוא גורם צער לחבירו, וזה יכול להיות בינו ובין אשתו,

וזה יכול להיות בינו לבין הילדים כאשר נדמה לו שהם עשו משהו שלא כהוגן והוא צועק וזועם עליהם שלא כדת, והוא בכלל לא חושב על מה שעשה אלא ממשיך הלאה כרגיל, וזה חיסרון גדול, וזה היפך מה שראינו כאן אצל אהרן הכהן.

זהו הלימוד הראשון שלמדנו בפרשה. אהרן הכהן, למרות שהיה 'קדש קדשים' ולמרות שהחטא שלו היה חטא דק ואף הקב"ה הויעיד לו את כפרתו, עם כל זה היה כל הזמן מלא בבושה על חטאו ולא היה יכול להתקרב אל המזבח. ואם כן אנחנו, שאנחנו לא בדרגה של אהרן הכהן כידוע, לכל הפחות צריכים אנו לעורר בלבנו את כלי התחושה, להיות מצטערים ולו במשהו על חסרוננו בעבודת ה' ובחטאינו.

רבותינו תמיד היו מצטערים על כל חסרון קל בעבודת ה'

רבותינו בכל הדורות היו נוהרים עד קצה האחרון בענין הזה, שיהיה חטאם, ולו חטא קל, לנגד עיניהם. בספר תנועת המוסר מסופר שפעם ראו את רבינו ישראל מסלנט זצ"ל ביום הכיפורים כשהוא עושה וידוי, והיה רבי ישראל מתוודה בבכיות ובאנחות שוברות גוף ונפש. התפלאו הנוכחים, איזה עוון עשה רבי ישראל, שהוא צריך לעשות וידוי בכאלו צעקות וכאלו בכיות?! התקרבו ושמעו אותו מתוודה על שבילל בדיקת חמץ, בשעה שעשה את הבדיקה והלך עם הנר לבדוק את הבית מחמץ, שכח לבדוק את המקום שמכניסים בו מלח. **באיזה** 'על חטא' נכנס העוון הזה של השכחה לבדוק חמץ במקום ששמים מלח?! יש אחד שבכלל עושה את כל הבדיקת חמץ של כל הבית בשתי דקות. הוא לוקח את הנר, מנענע אותו לכל הצדדים 'מוליך ומביא' כמו בלולב, אומר 'ליבטיל כעפרא דארעא' וגמרנו... אבל רבי ישראל עמד ובכה בכי תמרורים על זה שאחרי שעשה בדיקה בכל הבית כדבעי, שכח לבדוק את המקום היחיד הזה של המלח.

יותר מזה, וכי מיישהו שם חמץ במקום ששומרים את המלח, והאם הוא צריך בדיקה?! - אף על פי כן, עמד רבי ישראל והתוודה על זה בבכיות ובתחנונים, וביקש על זה מחילה סליחה וכפרה. הוא נהג כמו אהרן הכהן קדוש ה', שגם על נדנוד קל של חטא קיים 'וחטאתי נגדי תמיד'. כך היתה דרכם של רבותינו ואבותינו שכל הזמן חטאם עמד לנגד עיניהם לבקש על זה מחילה. הם ידעו מהו חטא ומהו עוון, וכל סרך קל של חטא העיק עליהם והביא אותם למצב הזה של בושה ויראה.

ואנחנו? בקושי מרגישים צער אחרי החטא, וממשיכים הלאה ואמרים 'היה בסדר'. זה דבר פסול, וכל שכן, אומר האור יהל, מי שח"ו הגיע למצב כזה של 'שותה כמים עוולה', שחטאו הוא בלא צער ואין לו שום מרירות ושם צער וחרטה על החטא שעשה, כמה זה חמור וכמה זה רחוק מעבודת ה' הראויה.

מהראוי שאדם יתבייש במעשיו קודם התפילה

מוסיף האור יהל, אמרו רבותינו (אבות א, ב) 'על שלשה דברים העולם עומד, על התורה על העבודה ועל גמילות חסדים'. 'על התורה', זהו דבר שכל אחד יודע, שהתורה היא המעמיד של הבריאה, וכל כמה שאנחנו עוסקים יותר בתורה כך יש יותר שפע של חיים שלום וברכה לבית ישראל, כי בכח התורה יש שמירה והגנה לכלל ישראל וזה מביא להם כל טוב. 'על העבודה' מפרש רבינו הברטנורא, זו עבודת הקרבנות. ועכשיו בזמננו שלדאבוננו הרב אין לנו את הקרבנות, מה יש לנו במקומם?! - את התפילה. כל תפילה מכוונת כנגד קרבן אחר, תפילת שחרית כנגד תמיד של שחר, תפילת מוסף של שבת כנגד קרבן מוסף, וכן הלאה, וכמו שנאמר (הושע יד, ג) 'ונשלמה פרים שפתינו'. 'גמילות חסדים' זו העזרה לזולת, הן בגופו, הן בממונו והן בדיבורו. אדם יכול לפעול הרבה באמצעות כח הדיבור בלבד, כאשר הוא מעודד את חבירו, מחזק אותו ותומך בו.

נמצא שהתפילות שלנו כיום הם כנגד הקרבנות. ואם כן, אומר האור יהל, הבה ונתבונן. אהרן הכהן כשהיה צריך לגשת אל המזבח היה בוש וירא, עד שהיה משה רבינו צריך לחזק את רוחו ולומר לו 'לך נבחרת'. לנו אין היום מזבח, אבל יש לנו את התפילות שהם כנגד הקרבנות, ואיך היתה צריכה להיות התחושה של האדם כשהוא מגיע אל התפילה, והוא יודע בתוך תוכו שעשה מה שעשה?! היה צריך להיות בוש ונכלם, ובפרט כשהוא מגיע לבקש מהקב"ה, הוא רוצה בריאות ורוצה פרנסה, ובידיו מעשים אשר לא יעשו.

לכן אמרו רבותינו בתרגום איכה (ב' י"ט), מה יעשה אדם לפני שמתפלל?! - תשובה. קודם שאדם מגיע אל התפילה שהיא תמורת הקרבנות, עליו לשוב בתשובה ולעשות וידוי, כי איך יוכל לגשת אל המזבח ועונו בידו?! ואכן כך היה מנהג בכמה קהילות, שהיו עושים וידוי לפני כל תפילה. מדוע?! כי אתה מגיע עכשיו אל התפילה, אתה בא להקריב קרבן, הבט וראה איך אהרן היה בוש וירא לגשת אל הקרבן בעוד יש בידו נדנוד קל של חטא, ואיך זה שתבוא להתפלל בלי להתבייש במעשיך?!

יש אחד שחושב שעצם זה שהוא בא בכלל להתפלל, הוא עושה טובה וצריכים להגיד לו על זה תודה רבה. אומרים בשמו של רבי יחזקאל אברמסקי זצ"ל, שהוא דקדק את הפסוק (תהלים ה, ח) 'ואני ברוב חסדך אבוא ביתך אשתחוה אל היכל קדשך ביראתך', שכך אומר דוד המלך ע"ה נעים זמירות ישראל שריוה להקב"ה בשירות ותשבחות, 'המשורר האהוב לאלוהיו' כמו שקורא לו המסילת ישרים (בהקדמת הספר), ואני, כשאני בא להתפלל, ברוב חסדך אבוא ביתך, דוד המלך מרגיש שעושים עמו חסד שנותנים לו את האפשרות לבוא ולהתפלל, ולא סתם חסד אלא 'ברוב חסדך', עושים אתו חסד גדול ונפלא שהוא יכול לבוא להעתיר, להתפלל ולהתחנן. ואנחנו צריכים לעורר את התחושה הזו בעצמנו, שזו היא

זכות עצומה וחסד גדול עבורנו שיש לנו את היכולת לעמוד לפני בורא עולם שהוא אוהב אותנו אהבה רבה ואהבת עולם ועומד תמיד לימיננו ורוצה בטובתנו ולדבר עמו, ושלא נחוש חלילה ש'ואני ברוב חסדי אבוא ביתך'.

אדם שלא שׂת לבו למעשיו גורם לכך שהתפילות שלו לא יתקבלו

איך לא יבוש האדם, אומר ה'אור יהל', ואיך לא יכנע לבו להיות חקוק הדבר הזה בעיניו ובמחשבתו. ויותר מזה, מוסיף האור יהל, אולי זו הסיבה שהתפילות של האדם לא נשמעות. לפעמים אדם מתפלל על משהו ואחרי זה הוא בא ושואל, 'מה זה, הרי כל כך הרבה התפללתי ובכיתי, ואיך זה שלא שומעים לי', וטענות מעין אלו. ואיך זה באמת? - איהו הוא דאזיק אנפשיה. הוא קלקל לעצמו והוא גרם לכך שלא ישמעו לו מן השמים.

הרבה דברים טובים והרבה ברכות יש באפשרות האדם לקבל, אבל הוא במעשיו גורם להם שלא להתקיים. למשל, ישנה הלכה ידועה בהלכות נטילת ידים (סימן קנ"ח ס"י), שמי שנוטל ידים במים מרובים, הרי זו סגולה לעשירות. ההלכה הזו התפשטה בכל ישראל מזה ועד באר שבע, ואין מי שלא יודע אותה. יבוא אחד וישאל, 'הנה אני נוטל ידים בהרבה מים, ולא פעם אחת ביום אלא שש ושבע פעמים אני אוכל ביום ונוטל ידים ברוב מים, ואיפה העשירות? הרי לפי דברי רבותינו כבר הייתי צריך להיות עשיר יותר מרוטשילד'...

ומה באמת התשובה? אומר המשנה ברורה בהלכות נטילת ידים (שם ס"ק ל"ח), מה שהבטיחו רבותינו שמי שנוטל ידיו במים מרובים זוכה לעשירות, זה רק אם הוא לא עושה דברים שמקלקלים את הסגולה. לדוגמא, יש אחד שנוטל ידים לא בספל אלא בדלי או בארבעים סאה, אבל כנגד זה הוא גם מדבר לשון הרע, או שעסקי הממון שלו לא על פי היושר, כאן הוא נכשל בגזל, שם בריבית ושם באונאה. הוא מגיע וטוען, 'איפה העשירות שלי', אבל התשובה היא שהוא קלקל את הסגולה במעשיו שגורמים לו להיות עני. אם אכן הוא היה ישר וזכאי, הסגולה היתה מתקיימת בו, אבל אם הוא גונב וגוזל, ויש לו כל מיני תירוצים 'כך המנהג, כך נהגו אבותינו מקדמת דנא' וכיוצא בזה, מה הוא רוצה?! והלא כך אמר הכתוב (ירמיה יז, יא), 'עושה עושר ולא במשפט בחצי ימיו יעזבנו'.

והענין הזה שאנחנו עוסקים בו, אומר ה'אור יהל', הוא אחד הדברים המעכבים את התפילה. אחד מגיע ושואל, 'הרי כל כך התפללתי ואף הלכתי לכותל המערבי להתפלל ארבעים יום וארבעים לילה, ואיך זה שלא נענית?!' והתשובה היא שבאמת התפילה פועלת, אבל אם האדם יש לו הרבה מה לתקן ולשפר והוא לא שׂת לבו לזה, הוא מרגיש שעושה טובה להקב"ה שהגיע בכלל להתפלל ולא חושב על מעשיו ופעולותיו ורק בא לבקש 'הב הב', זה מונע מהתפילות להתקבל. וכשהאדם יתקן את עצמו בנקודה הזו ויבין כי 'ברוב חסדך אבוא

ביתך', שזו היא זכות עבורנו שיש לנו את היכולת להתפלל לפני בורא עולם, ויהיה באדם את התחושה הזו של אהרן הכהן שהיה ירא לגשת בגלל מעשיו, אז בוודאי שהתפילות יתקבלו ויעשו פרי לטובה.

שיויתי ה' לנגדי תמיד הוא כלל גדול בתורה ובמעלות הצדיקים

ולהגיע לדרגה הזו, עלינו להחיות אצלנו את הסעיף הראשון שבשלחן ערוך. שם כתב השלחן ערוך, 'יתגבר כארי לעמוד בבוקר לעבודת בוראו שיהא הוא מעורר השחר', ומיד מוסיף שם הרמ"א, 'שיויתי ה' לנגדי תמיד הוא כלל גדול בתורה ובמעלות הצדיקים אשר הולכים לפני האלהים'.

מי שרגיל בספר שלחן ערוך יודע שמרן הבית יוסף כתב את השלחן ערוך, ורבינו הרמ"א שהיה גם כן ענק שבענקים שבדורו, הוסיף מה שמרן השמיט, מנהגים נוספים וכדומה. בדרך כלל הדברים משלימים זה את זה, ומה שקיצר בו מרן, הוסיף הרמ"א. ושאלו המפרשים, כאן השלחן ערוך פותח 'יתגבר האדם בעבודת קונו שיהא הוא מעורר השחר', כלומר, תקום בזריזות כמו אריה, ואל תתחיל לתרץ תירוצים, כמו זה שכשמתעורר בבוקר אומר 'תביא לי ראייה שהתעוררתי, אולי אני חולם ועדיין אני יושן'... או כמו מה שראיתי בספר אחד שמספר, שהיה כפר אחד בחוצה לארץ שהיה שם אחד שהיה קם בשאגה. מה היה שואג?! את דברי מרן, 'יתגבר כארי לעבודת בוראו', וכל הכפר היה שומע את השאגה הזו. מתי היתה נשמעת השאגה הזו?! בשעה אחת עשרה בבוקר... הוא היה קם באחת עשרה וצועק 'יתגבר כארי'... הארי שאמר נעשה שועל, וגם זה לא... ומה זה שמוסיף הרמ"א כאן על דברי השלחן ערוך 'שיויתי ה' לנגדי תמיד זה כלל גדול במעלות הצדיקים'?! מה השייכות שיש בין זה לבין דברי השלחן ערוך?!

ואמרו המפרשים, שהרמ"א אכן בא לבאר כאן את דברי מרן השלחן ערוך. מרן כותב שצריך האדם להתגבר כארי לעבודת קונו, ועל זה בא הרמ"א ומוסיף, איך תעשה את זה?! 'שיויתי ה' לנגדי תמיד'. אם האדם יזכור ויהיה חקוק בלבו שהוא נצב לפני המלך, בוודאי שהוא יקום מיד ויתגבר כארי.

בעלי המוסר אמרו דוגמא לזה, אם יבואו לאחד שישן וילחשו לו באוזן, 'קום! הוא יפקח עין ושאל 'מה קרה'?! ויאמרו לו, 'הרמב"ם יושב פה לידך'. הוא היה קופץ מהמיטה, 'מה?! הרמב"ם יושב כאן לידך? אם הוא פה לידך, וודאי שאקום'. אין צריך לומר מה היתה התגובה שלו אם היו אומרים לו שיושב לידו אחד מרבותינו התנאים, רבי שמעון בר יוחאי או רבי מאיר בעל הנס, הוא היה קופץ כזו קפיצה עד שהיה עף מן החלון... הוא שאומר הרמ"א, 'שיויתי ה' לנגדי תמיד', אם אתה תחקוק את זה בלבך, אם תחוש את הידיעה הזו, בוודאי שתקום ותתגבר כארי לעבודת קונך.

זו היתה מדרגתו של אהרן הכהן שהיה ה'שיויתי' חקוק לנגד עיניו, והוא לא יכול היה להסיח דעתו ממה שעשה לפי ענוותנותו, ולא היה יכול לגשת אל המזבח. ואנחנו צריכים לדעת את הדברים האלו וללמוד מהם אף לנו.

האדם צריך לתלות הכל במעשי עצמו ולא באחרים

בהמשך הפרשה, אחרי שהקריבו את הקרבנות, ויבאו משה ואהרן אל אוהל מועד ויצאו ויברכו את העם וירא כבוד ה' אל כל העם. ומביא רש"י מדברי המדרש, לפי שכל שבעת ימי המלואים, כל שבעת ימי המלואים שהיו מסוף חודש אדר ועד תחילת חודש ניסן, היה מעמיד משה את המשכן והוא היה משמש בו, כמו כהן, והיה מפרק אותו בכל יום ולא שרתה שכינה, והיו ישראל נכלמים, היו כלל ישראל מתביישים, הנה טרחנו ועבדנו והעמדנו משכן, ועובר עוד יום ועוד יום, ואין לנו את השראת השכינה.

באו ישראל למשה רבינו ואמרו לו, משה רבינו, כל הטורח שטרחנו שתשרה שכינה בינינו, שרצינו ובקשנו שיהיה דיבוק בינינו לחי העולמים ית"ש, ונדע שנתכפר עוון העגל, כשתהיה השראת השכינה זה יהיה לנו לסימן מובהק שנמחל לנו העוון, לחינם עשינו?! אמר להם משה, זה הדבר אשר צווה ה' תעשו וירא אליכם כבוד ה', אהרן אחי כדאי וחשוב ממני, אחי אהרן, אשר הוא כמו שאמרנו התקדש להיות 'קדש קדשים' נכבד ממני, ועל ידי קרבנותיו ועבודתו תשרה שכינה בכם, ואז אכן תראו שהקב"ה בחר בו ומחל לכם על העוון.

ומה היה כשנכנס אהרן? - כך אמרו רבותינו במדרש (ספרא פרשת שמיני הובא בילקוט שמעוני ויקרא רמז תקכ"א), כיון שראה אהרן שקרבו כל הקרבנות ונעשו כל המעשים, עשו כל מה שהצטוו, ולא ירדה שכינה לישראל היה מצטער, גם אהרן הצטער יחד עם כלל ישראל, הנה עובר עוד יום ועוד יום ועדיין אין את הדיבוק הזה עם בורא עולם, אמר, יודע אני שכעס הקב"ה עלי ובשבילי לא ירדה שכינה לישראל. אמר אהרן, אם כבר שבעה ימים עובד אחי משה רבינו במשכן ועדיין אין את השראת השכינה, שמע מינה שאני אשם בדבר ובגללי לא ירדה שכינה לישראל. אמר לו למשה אחי, כך עשיתי שנכנסתי ונתביישתי, מיד נכנס משה עמו ובקשו רחמים, זה מה שכתוב 'ויבאו משה ואהרן אל אוהל מועד', נכנסו שני האחים הקדושים משה ואהרן ביחד ובקשו רחמים, וירדה שכינה לישראל.

ואז ברגע הזה שירדה השכינה לישראל 'וירא כבוד ה' אל כל העם' וירדה אש מן השמים ואכלה את הקרבנות, או אז וירוו כל העם ויפלו על פניהם, 'וירוו' הכוונה שהודו ושבחו כמו שאומר התרגום, שהיו ישראל מודים ומשבחים לה' יתברך, שעתה ראו בגלוי שהקב"ה מחל להם על העוון.

גם מהמעשה הנורא הזה שעם אהרן, צריכים אנו להפיק לקח ומוסר. אהרן מגיע אל משה

ואומר לו, אחי משה ראה נא ראה, אנחנו מקריבים קרבן יום אחרי יום כבר שבעה ימים ואין עדיין את השראת השכינה, מה זה מלמד?! שאני אשם ובגללי כל הצער הזה. אומר ה'אור יהל', כשיש לאדם איזו צרה ובעיה, איך הוא מדבר באותו הזמן?! האם הוא אומר 'אני אשם', או שהוא מוצא אשמים אחרים ותולה בהם את סרחונו, 'פלוני אשם', 'אלמוני אשם'?! בדרך כלל הוא יתלה את האשם באחרים, ולא יתלה את האשם בעצמו ויאמר 'אני אשם', 'אני צריך לתקן'.

וזה, כשיש לאדם צרה פרטית, שיש לו איזה קושי, והוא תולה את כל הבעיות באחרים. ואיך זה כשיש צרה כללית?! כל שכן שהוא תולה את האשמה באחרים, ואז קל לו מאד למצוא את האשמה באחרים. 'בוודאי', הוא אומר, 'הצרה הזו שהגיעה לישראל היא בגלל פלוני שמתנהג כך וכך ובגלל אלמוני שעושה זה וזה'. אבל מאהרן הכהן אנחנו למדים שלא זו ההנהגה, ואף כשבאה צרה כללית לכלל ישראל, לוקח אהרן הכהן את האשמה עליו ומייחס אל עצמו את הקושי.

אמרו רבותינו במסכת תענית (פ"ב, א), שכאשר היו גוזרים תענית על הציבור בגלל עצירת גשמים או בגלל צרות אחרות, היו מוציאים תיבה לרחובת של עיר ביחד עם ספר תורה. למה? כדי שנתבזה ונתבייש, שהכלי חמדה הזה, הספר תורה, צריך לצאת לרחוב בגלל עוונותינו. ומה נלמד, שעל האדם לתלות את הסיבות בו ולא באחרים, שהרי לכן מוציאים את הספר תורה, כדי לבייש את עצמנו. אבל אם יוציאו את הספר תורה ואדם יאמר, 'אכן כן, איזו בושה. ראובן עשה כך וכך והוא אשם, שמעון אשם', מה הרווחנו ומה התועלת בכל זה?! מי ישוב בתשובה?! - כל אחד ואחד צריך לתלות בעצמו.

הקב"ה ציווה את יונה שייסע לנינוה ויאמר להם לעשות תשובה, ואם לא - בתוך ארבעים יום תהפך העיר. מה עשה יונה? נסע מארץ ישראל תרשישה. למה?! אמר יונה, מוטב יבוא החץ בי ולא בישראל. הרי אם אני אלך לנינוה ואזהיר אותם והם אכן יחזרו בתשובה, יהיה קטרוג על עם ישראל. הרי כל הנביאים כולם לא נתנבאו אלא על התשובה וכלל ישראל לא חזר בתשובה, והנה בא אל הגויים האלו פעם אחת נביא ומזהיר אותם שאם לא יעשו תשובה העיר שלהם תתהפך, ומיד הם עושים תשובה?! זה יעשה קטרוג עצום על עם ישראל. לכן העדיף יונה לברוח למדינת הים, שם אין נבואה, ואמנם יודע יונה שיענש על זה, אבל הוא אומר 'עדיף לי שאני אענש ולא יהיה קטרוג על עם ישראל'.

ואכן יונה נסע באניה, ואז פרצה סערה גדולה. ומה אומר יונה? - 'בשלי הסער הזה' (יונה א, יב). ואמרו רבותינו (פרקי דרבי אליעזר פ"ט) שהיו באניה ההיא גויים משבעים אומות, כולם עובדי עבודה זרה בעלי מעשים מכוערים, ולכאורה היה צריך יונה לומר, הלא אני נביא, ואם כן מי הוא החוטא ומי האשם בסערה?! הגוי הזה או הגוי השני או שניהם גם יחד...

אבל מה אומר יונה? - 'בשלי הסער הזה'. הוא לא תלה את הסרחון באחרים, וכיון שראה שקורה מה שקורה ידע ואמר, אני הוא זה שצריך לתקן, ואני הוא זה שבשלו הסער הזה. אותו הדבר, אומר האור יהל, אף בענייננו. אם לא ירדה השכינה בישראל, אהרן לא אומר 'כנראה שעם ישראל לא בסדר'. הוא מגיע אל משה רבינו ואומר לו, 'תשמע, שבעה ימים אתה מקים את המשכן ושבעה ימים אתה פורק אותו, שבעה ימים אתה מקריב בו קרבנות ולא יורדת בו השכינה, דע לך שאני אשם'. וזהו הלימוד מוסר השכל עבורנו, שאדם לא יתלה ולא יאשים אחרים, למרות התכונה הזו שיש בבני אדם שתמיד אוהבים להאשים אחרים. אדם צריך לתלות בעצמו ולראות איך הוא עצמו יכול לתקן ולשפר.

אם אני כאן - הכל כאן

אמרו רבותינו במסכת סוכה (נג), אמרו עליו על הלל הזקן, שהיה ממעתיקי השמועה שהעבירו לנו את התורה שבעל פה, ובספרי (וזאת הברכה, ש"ז) איתא שנפטר בן מאה ועשרים שנה, כשהיה שמח בשמחת בית השואבה, היו כלל ישראל מגיעים בחג הסוכות לבית המקדש 'ולא טעמו טעם שינה' כמו שאמרו בגמרא שם, מפני שבכל אותם שבעת הימים היו דבוקים בבורא ושישים ושמחים בשמחה שאי אפשר לתאר אותה כמו שאמרו ש'מי שלא ראה שמחת בית השואבה לא ראה שמחה מימיו', וגם הלל הזקן היה מגיע ומשתתף בשמחת בית השואבה. ומה היה אומר? - אם אני כאן הכל כאן ואם אני כאן, מי כאן.

כל המפרשים עמדו על דברי הגמרא. הלא הגמרא אמרה במסכת שבת (ל:), 'לעולם יהא אדם ענוותן כהלל, ואיך זה שהלל כאן אומר את הדרשה הזו, 'אם אני כאן הכל כאן'? וכי זה נקרא 'ענוותן כהלל'? זה נקרא 'ענוותן כמוני'...

הרב חיד"א מביא בשם רבינו האריז"ל לבאר את דברי הגמרא על דרך הפשט, שהלל אומר כך. אני היום זקן, בן מאה ועשרים שנה, ולא התעצלתי ולא אמרתי 'אחד זקן כמוני יבוא לשמחת בית השואבה, מקום צפוף? - עדיף שאשאר בבית', לא אמרתי ככה אלא טרחתי יגעתי והתאמצתי לבוא להשתתף בשמחה. ואם זקן כמוני מגיע להשתתף בשמחה, אז בוודאי שהכל כאן, וגם הצעירים בני השבעים שמונים, וכל שכן הצעירים ממש בני העשרים נמצאים כאן. זהו מה שאומר הלל 'אם אני כאן', אם אחד זקן מופלג כמוני מגיע לכאן לרקוד ולשמוח, 'הכל כאן', בוודאי שכל הצעירים ממני נמצאים כאן אף הם.

אבל יש עוד פירוש, כפי שמביא בספר לקח טוב, שיתבאר בדרך משל. מעשה בבית כנסת אחד שהיה בעיר, והיה בית הכנסת הזה של עשירים. כל המתפללים בו היו הגבירים והעשירים, וכשהיה מגיע שמחת תורה היו ההקפות והריקודים בפאר והדר, ואף היו מביאים קצת משקה כדי לפתוח את הלב ולבוא לידי שמחה גדולה ואמיתית. כנגד בית הכנסת הזה,

היה שם בעיר בית כנסת אחר של עניים, והעניים האלו אמרו לעצמם, כשמוגיע שמחת תורה איזו שמחה ואלו ריקודים יש בבית הכנסת השני, אין זה אלא בגלל ששם בין הקפה להקפה הם שותים יין, ויין ישמח לבב אנוש', אבל אנחנו אין לנו תקציב לזה, ולכן השמחה שלנו נראית דלה ופשוטה.

טיכסו העניים עצה, והחליטו שבקצה בית הכנסת יעמידו חבית גדולה וריקה, ובכל יום ויום כל עני שמוגיע יביא אתו כמה טיפות של יין שרף וימוזג לתוך החבית, וכך במשך השנה החבית תתמלא ושיבוא חג שמחת תורה בשנה הבאה יהיה אף להם משקה והם ירקדו וישמחו לעילא ולעילא. ואכן, כך היה. בכל יום היה מגיע עני ומביא אתו קצת יין, וטיפה לטיפה מצטרפת, והלכה החבית והתמלאה.

הגיע שמחת תורה. כל עני היה שמח וטוב לב, 'עכשיו אני אשתה רביעית יין, ואחר כך ארקוד עד אור הבוקר'. באו ולקחו משם כוס, שתו וגילו שאין זה אלא כוס מים... התפלאו, איך זה יכול להיות?! יש כאן חבית שמילאנו במשך שנה שלימה יין, ואיך נהיתה כל החבית מלאה מים? וכי נעשה פה נס שהשכר הפך למים?! חקרו ודרשו, והתברר שכל עני ועני אמר לעצמו, 'למה אני צריך להביא יין?! אין לי כסף לזה. הרי כולם מביאים איתם יין, אז אני אביא איתי קצת מים, וזה יתבטל ברוב היין שם ולא יהיה נודע כי באו אל קרבנה', והחשבון עצמו נכון, אבל כיון שכל אחד ואחד עשה את החשבון הזה וכולם הביאו אתם מים, התמלאה כל החבית רק מים... מישוה מהעניים יוכל להאשים את חבריו?! אף אחד לא יכול. מפני שכל אחד יודע בעצמו שהוא גם אשם שהביא מים ולא יין.

זהו שאומר הלל הזקן. אם אני רוצה שכל העולם כולו יהיה מתוקן, במי אני צריך לטפל קודם כל ולפני הכל?! - בעצמי. 'אם אני כאן', אם אני מתחיל בעצמי ובודק עלי איך אני יכול לתקן ואיך אני יכול לשפר את המעשים ואת המידות שלי, 'הכל כאן', אז אכן אוכל לתקן ולהשפיע על כל העולם כולו.

תחילת תיקון המידות צריך להיות בביתו של האדם

לתקן את המידות אין זה דבר קל. אבל זהו תפקידו של האדם, שבמקום לחפש אשמים ובמקום לחפש לתקן אחרים, שיתקן את עצמו ואת מידותיו, שיהיה וותרן ויהיה נח למקום ולבריות. והוויתור צריך בראש ובראשונה להתחיל בתוך ביתו של אדם, שיהיה מתנהג כלפי אשתו והילדים בדרך ארץ, יכבד אותם, יעודד אותם, וישמע להם. יש אחד שמוגיע לבית שלו בערב והבן שלו רוצה לדבר אתו, והוא צועק על הבן 'אוף, גם אתה?! מספיק כבר בלבול לי את הראש היום'... וזה אסור בתכלית האיסור. לאחרים תוכל לומר 'אין לי זמן', אבל זה? הוא הבן שלך! תתעניין בו, תחזק אותו ותשמע אותו.

יש אחד ששולח את הבן שלו לתלמוד תורה בתחילת השנה ואומר למלמד של הבן, 'תשמע טוב מה שאני אומר לך. אתה חליפתי אתה תמורתני ואתה כפרתי, ונתראה בסוף השנה...' אין דבר כזה. אתה צריך להתעניין, לחקור, לבוא לראות מה קורה ולעודד.

וגם צריך מאד להזהר בתוך הבית מקפידות ומרוגזות, וכמו שאמרו רבותינו שאם נשפך יין בתוך ביתו של אדם, 'ישתוק וישמח, ולא יתחיל לעשות צרות ויזכור את זה לעולמי עד, כן! לפני אחת עשרה וחצי שנים, נשפך פה בקבוק רחמנא לצלן...' על האדם להיות וותרן, כלפי אשתו וכלפי ילדיו, וישתוק ויבליג. ואחרי שבתוך ביתו הוא מתקן את מדותיו ומתנהג כשורה, 'ימשיך הלאה כך גם ביחס לחבריו, ולאחר מכן גם לאחרים.

זהו שלמדנו מהלל הזקן, 'אם אני כאן הכל כאן', אם ברצוני שכולם יהיו מתוקנים עלי לדאוג בראש ובראשונה **שאני** אהיה כאן. **שאני** אהיה זה שאשפוך את הכוס יין לחבית, ו**שאני** זה שאתקן את עצמי ואדאג למעשי. אבל 'אם אין אני כאן', אם אני אומר 'אחרים יעשו', 'אחרים יתקנו', וכיוצא בזה, 'מי כאן'?! החבית תתמלא במים ולא יצא מזה שום דבר טוב.

זה מה שלמדנו כאן מהפרשה, שעל האדם לא להאשים ולא לתלות באחרים אלא לתלות בעצמו. ורבינו החפץ חיים זצ"ל מרעיש על זה בכמה מקומות שעל האדם תמיד להסתכל על עצמו, ועליו לדעת שכל מה שקורה אתו הן בענינים גשמיים והן בענינים רוחניים, תלויים בעצמו בלבד, ולא באחרים.

רבותינו המפרשים הביאו דוגמא לזה. לפעמים קורה שיש לאדם איזו תקופה קשה בעסקים, והוא לא מבין ומתפלא, 'למה העסק שלי כל כך כושל?! בשנה שעברה היה לי רווח גדול, ועכשיו בקושי אני מצליח להתקיים. מה קרה?!' הוא הולך וקורא לחברים שלו, ומבקש מהם שיעזרו לו להבין מה השתנתה תקופה זו משנה שעברה. יושבים אתו החברים וחושבים, ולבסוף מגיעים למסקנה, 'אין זה אלא מפני שעשו לך עין הרע'... זה הפתרון הכי קל, לומר, אתה לא אשם בכלל. מי אשם?! אלו שיושבים בחנויות ממול, הם אלו שעשו לך את זה והטילו בך עין הרע. אז מה עושים?! יש כל מיני סגולות... יש אחד שתולה פרסה של סוס, כיון שזה מאד מפחיד את העין הרע... ויש אחד שמחמיר ותולה סוס ממש. ויש אחד שמגדל דגים כסגולה שלא ישלוט בו עין הרע, כי הרי עין הרע לא שולט בדגים... הוא שם בחנות שלו אקווריום ומגדל שם כריש... כל זה הבל הבליים, ולא בהאי תליא מילתא. במה הדבר תלוי?! 'אם אין אני לי - מי לי', 'אם אין אני כאן - מי כאן', על האדם לא לתלות באחרים אלא עליו לבדוק בעצמו, מה עליו לשפר ומה עליו לתקן. וכל אחד יודע בסתרי לבבו מה יש לו לתקן ומה לו לשפר.

כל אחד צריך לבדוק עם עצמו, איך הוא בעיניו בין אדם לחבירו. איך הוא מתייחס לכל הסובבים, האם הוא דואג להם ואכפת להם, האם שואל בשלומם והאם הוא מחייך

ומעודד אותם, וכיוצא בזה. אחרי זה שיבדוק איך נראית שמירת המצוות שלו, איך נראית אצלו השבת, האם היא אכן שבת רוחנית, והוא מנצל אותה כראוי, וכמו שמביא רבי חיים פאלאג'י מהזהר הקדוש שבמוצאי שבת אחרי הבדלה 'וינפש', ווי אבדה נפש, הנשמה היתירה חוזרת לשמים, ואז שואלים אותה בשמים כמה שאלות. השאלה הראשונה, 'מה אכלת היום', ועל השאלה הזו לכולם יש תשובה, ואולי היו צריכים לשאול 'מה לא אכלת היום'... אחרי זה שואלים אותה, 'מה חידושי תורה שמעת', ו'מה חידושי תורה חידשת', ופה היא משתתקת. 'הייתי צריכה להכין גם חידושי תורה?' - אכן כן. וכך בשאר המצוות כולם, תמיד יש לאדם מה לשפר, מה לתקן ומה להוסיף.

כלל הדברים, על האדם להתחיל בעצמו. וכשהוא יתחיל לתקן את עצמו כל המצב שלו ישתנה, תהיה לו ברכה, חיים טובים ובשורות טובות, ואף ישפיע שפע טוב לאחרים. אבל אם אדם מתנער ותולה באחרים, ו'דרך איש ישר בעיניו' הוא לא רואה בעצמו שום מום ושום דבר שעליו לתקן, זה גרוע מאד. יש אחד שמדבר דברי ענווה מדומים "אמנם אני לא צדיק כל כך גדול מל"ו הצדיקים, אבל עדיין, אני בל"ז או הל"ח, ואם יצטרכו פעם משהו להוסיף לרשימה, אפשר לקרוא לי"... כל המחשבות האלו הם דמיונות בעלמא, ועל האדם ללמוד מוסר, והנה לנו מוסר הקורע את הלב, כאשר אנחנו רואים את אהרן הכהן שהתקדש קדש קדשים ועם כל זה לבו שבור בקרבו והמזבח נראה לו כגוף העגל וקרני המזבח נדמים לו כקרני העגל והוא מאשים כל הזמן את עצמו, עד שמשא רבינו מזרו אותו.

חשיבות עסק התורה בכלל וקביעות הלימוד בספרי מוסר בפרט

וכך היה תמיד דרכם של רבותינו, שלא אמרו 'הכל בסדר' אלא היו בודקים את עצמם כל הזמן ומתקנים את עצמם יותר ויותר. ולמה אדם חושב שהוא בסדר? כי כל מי שרחוק מן התורה ורחוק מלימוד המוסר, נדמה לו שהכל בסדר אתו. אם תלך לאחד הרחוב ותשאל אותו, 'תגיד לי את האמת, מתי עשית עוון פעם אחרונה?!' הוא יתחיל לחשוב ולעייין כמו בהלכות עגונה, 'מתי?! לא יודע... אה, נזכרתי, לפני חודש, דברתי אחרי מים אחרונים'... אבל אם אדם היה חי עם חשבון, היתה לו את התחושה הזו של דוד המלך של 'וחטאתי נגדי תמיד' והיה בודק על הזמן את עצמו, היה מוצא כל העת מה לתקן ומה לשפר.

בעוד חצי שנה באים הימים הנוראים, ובוודאי צריכים אנחנו להתכונן. מה תהיה ההכנה?! בראש ובראשונה, בנקודה הזו. אם אדם חושב שהכל בסדר אתו הוא רחוק מן התשובה ורחוק מכל מדה טובה, אבל אם הוא בודק ומעייין, מבין שהוא לא מושלם ויש לו עוד הרבה מה לתקן, רפואתו קרובה. וכשאדם עוסק בתורה, הרי התורה מדריכה אותו כמו אמא האוהבת את בנה ומטפלת בו. איך אמא שאוהבת את הבן מטפלת בו?! באהבה ובמסירות אין קץ. כשאדם לומד תורה, התורה בעצמה תדריך ותלמד אותו איך להתנהג,

ואמרו רבותינו שזה ביאור המילה 'תורה', לשון הוראה, לפי שהיא מורה לאדם מה לעשות ואיך להתנהג. [ועיין נפלאות בזה בספר הזהר הקדוש ח"ב (דף צ"ט ע"א) ע"ש].

ובפרט אם אדם מצרף לזה לימוד קבוע בספרי יראה ומוסר, וכל אחד לפי מה שהוא, אם צריך להתחזק בנושאים של זהירות וזריזות ילמד את הפרקים השייכים לזה בספר מסילת ישרים או ארחות צדיקים, ואם צריך להתחזק בשמירת הלשון יוכל ללמוד את הספר חפץ חיים ובפרט השער השלישי, וכשילמד בזה שוב ושוב את הדברים יכנסו בו ויעשו בו שינוי.

באיגרת הגר"א זיע"א נאמר, אפילו יהיה הלב של האדם קשה כמו אבן, מכל מקום גם אבן אם תכה עליה יום אחרי יום ומכה אחרי מכה, סוף סוף האבן תתפורר. כך גם לב האדם, גם אם הוא נעשה אטום וסתום, אל לו לומר 'המוסר לא מועיל לי ולא עוזר לי', כי כל לימוד מחלחל וכל לימוד בוקע, ולבסוף זה משפיע. וכך ראינו בעינינו אנשים שהיו במצב אחד והשתנו מקצה לקצה, על ידי שדבקו בלימוד התורה ובספרי המוסר. וזהו המוטל עלינו, לדעת שהכל תלוי בנו, 'אם אני כאן הכל כאן', ולהתאמץ בענינים האלו שהזכרנו בין בעיני בן אדם לחבירו, ובפרט בתוך ביתו עם אשתו וילדיו, ובין בעיני בן אדם למקום, וה' יהיה בעזרנו אמין ואמן.

חידושי תורה פרשת שמיני

א. בענין קרבנות אהרן הכהן וקרבנות בני ישראל

ויקרא (ט' א'): "ויהי ביום השמיני, קרא משה לאהרן ולבניו ולזקני ישראל, ויאמר אל אהרן, קח לך עגל בן בקר לחטאת, ואיל לעולה תמימים, והקרב לפני ה', ואל בני ישראל תדבר לאמר קחו שעיר עזים לחטאת, ועגל וכבש בני שנה תמימים לעולה, ושור ואיל לשלמים לזבוח לפני ה', ומנחה בלולה בשמן כי היום ה' נראה אליכם".

ומבואר שאהרן הכהן ע"ה הביא שני קרבנות, ושני סוגי קרבן, עגל לחטאת ואיל לעולה, ואילו בני ישראל הביאו חמישה קרבנות, ושלשה סוגי קרבן, שעיר עזים לחטאת, עגל וכבש לעולה, ושור ואיל לשלמים, הרי שבני ישראל הביאו סוג נוסף של קרבן והוא **שלמים**, מה שלא הביא אהרן שלמים, ונתעוררתי בס"ד לדעת מה טעם הדבר.

ובתרגום המיוחס ליונתן בן עוזיאל שם כה תרגם: "ואמר לאהרן סב לך עגל בר תורי לחטאתא, מטול דלא ישתעי עלך שטנא לישן תליתאי על עיסק עיגלא דעבדת בחורב, וברם דכר לעלתא תיסב מן בגלל די ידכר לך זכותא דיצחק דכפתיה אבוי כדכירא בטוור פולחנא, ועם בני ישראל תמליל למימר סבו ברם אתון צפיר בר עיזי, מטול דסטנא מימתיל ביה, מטול דלא ישתעי עליכון לישן תליתאי על עיסק צפיר בר עיזי דנכיסו שבטוי דיעקב ורמיו יתיה, ועיבד יתיה לחטאתא, ועגלא מטול דאשתעבדתון לעגלא, ואימר בר שתיה מטול דידכר לכון זכותא דיצחק דכפתיה אבוי הי כאמרא תריהון שלמין לעלתא".

ומתבאר ששעיר החטאת שהביאו בני ישראל, היה על עון מכירת יוסף, שאחיו שחטו שעיר והטבילו את כותנת יוסף בה ורימו על יעקב אבינו ע"ה, וכן הוא בספרא שם: "ישראל צריכים כפרה, שנאמר ואל בני ישראל תדבר לאמר קחו שעיר עזים לחטאת, וכי מה ראו ישראל להביא יותר מאהרן, אלא אמר להם אתם יש בידכם בתחילה ויש בידכם בסוף. יש בידכם בתחילה וישחטו שעיר עזים, ויש בידכם בסוף עשו להם עגל מסכה. יבוא שעיר עזים ויכפר על מעשה עזים, יבוא עגל ויכפר על מעשה עגל", והתרגום הנ"ל נמשך אחרי הספרא כמנהגו בכל ספר ויקרא, ועיין בדברי רבינו בחיי ז"ל שם. [נתיבות "קחו שעיר עזים חטאת", עולה בגימטריא "הביאו לכפר על שמכרו ליוסף אחיהם" ודוק].

ולפי זה יש לומר שלכן הוזקקו בני ישראל להביא גם קרבן **שלמים**, אחר שחטא מכירת יוסף השתלשל ובא בגלל השנאה אליו, כמפורש בספר בראשית (ל"ד ד'): "וישנאו אותו ולא יכלו דברו לשלום וגו', ויוסיפו עוד שנאו אותו", ואנן קיימא לן שלמים מטילין שלום בעולם כדרשתם בספרא שם, וזו לשון רבינו בחיי ז"ל בביאורו לתורה דברים (ט"ז י"ח): "וגדולה מידת השלום שכל המידות נחתמות בשלום, והשלום חתימת הכל, ולכך תיקנו לנו חז"ל שתהא התפילה חותמת בשלום, המברך את עמו ישראל בשלום, וכן דרשו ברכה דהקב"ה שלום היא, שנאמר ה' יברך את עמו בשלום. ונראה לומר שלחז"ל יצא להם לחתום התפילה בשלום - מפרשת הקרבנות, שהרי תפילות כנגד תמידים תיקנום, והתורה בסידור הפרשיות של הקרבנות חתמה לנו בקרבן

שלמים, הוא שכתוב זאת התורה לעולה למנחה ולחטאת ולאשם ולמלואים ולזבח השלמים, ודרשו חז"ל למה נקרא שמן שלמים שמטילין שלום בעולם. וכן מצינו שלמה ע"ה שחתם שיר השירים בשלום, הוא שאמר אז הייתי בעיניו כמוצאת שלום, וכן בקהלת עתים שבו חתומים בשלום, שנאמר עת מלחמה ועת שלום, וכן הוא בדבריו שם ויקרא (ד' ל"ז) עיין שם.

מה שאין כן אהרן הכהן ע"ה, שעון העגל היה בין אדם למקום, ולא היה בו שנאת חינוס, לא הוצרך לשלמים, ומה גם שאהרן הוא עצמו עמוד השלום ואוהב שלום ורודף שלום וזו מידתו, ובפרט שברכם אז ביום השמיני בברכת כהנים החותמת בשלום, ולכך לא הוזהר לקרבן שלמים, וכלשון רבינו בחיי דברים שם: "ומידת השלום ניתנה לאהרן, ועמה זכה להיות לו החיים והשלום (מלאכי ב' ה'), וזכה זרעו לכהונת עולם לברך את ישראל שנאמר וישם לך שלום. הא למדת שהשלום קיום העולם".

ומצאתי בספר שפתי כהן על התורה שם שכה כתב: "ואם תאמר למה ישראל הם מקריבים זבחי שלמים ומנחה, ואהרן אינו מקריב שלמים ומנחה. ויש לומר שפר ואיל כבר הקריבם בשבעת ימי המילואים, כאמור בפרשת תצוה (שמות כ"ט א') וזה אשר תעשה להם לקדש אותם לכהן לי לקח פר אחד ואילים שנים, והיה האחד עולה והאחד מילואים דהיינו שלמים, ומנחה היה מקריב בכל יום מנחת חביתין, מחציתה בבוקר ומחציתה בערב, כמו שאמר בפרשת צו זה קרבן אהרן" עכ"ל.

אבל לא הבנתי היטב מה ששאל מדוע אהרן לא הקריב מנחה, ותירץ שהקריב מנחת חביתין, ובספרא שם על פסוק זה (ה"ב): "למה נאמר ויקטר על המזבח מלבד עולת הבוקר, מלמד ששתי מנחות היו שם אחת עם העולה, ואחת בפני עצמה", ופירש הגאון מלבי"ם ז"ל אחת מנחת נסכים שהיתה עם העולת התמיד כמשפטה, ואחת מנחה בפני עצמה, ועיין באריכות בפירוש הראב"ד ז"ל שם, ובדברי הרמב"ן בביאורו לתורה על פסוק זה (ט' י"ז), ובדברי הרא"ם שם (פסוק ט"ז, וח' ב') ודוק היטב.

ואין לומר דשאלת הרב שפתי כהן ז"ל היתה על מנחה פרטית דאהרן, כלומר מדוע לא מצינו בקרבן אהרן מנחה, ומנחה הבאה עם קרבן התמיד היא של כל ישראל, ודא קשיא ליה, דעדיין קשה שהרי האיל שהקריב אהרן לדידיה, עולה היה, ובעולה תמיד יש מנחת נסכים, ועיין רמב"ם הלכות מעשה הקרבנות (ריש פ"ב), וצ"ב.

עוד ראיתי בספר תולדות יצחק על התורה שם שכתב: "והתשובה למה לא ציוה בקרבן אהרן שלמים, הטעם לפי שהשלמים באים לשים שלום, והקב"ה ידע שביום ההוא לא יהיה שלום לאהרן שימותו בניו" עכ"ל. ואני הקטן יעקב הנלע"ד כתבתי בס"ד.

* * *

ויקרא (ט' א'): "ויהי ביום השמיני, קרא משה לאהרן ולבניו ולזקני ישראל, ויאמר אל אהרן, קח לך עגל בן בקר לחטאת, ואיל לעולה תמימים, והקרב לפני ה', ואל בני ישראל תדבר לאמר קחו שעיר עזים לחטאת, ועגל וכבש בני שנה תמימים לעולה, ושוור ואיל לשלמים לזבוח לפני ה', ומנחה בלולה בשמן כי היום ה' נראה אליכם".

ונתעוררתי לדקדק במה שאמר בקרבן אהרן: "קח לך עגל בן בקר לחטאת, ואיל לעולה תמימים", ד"תמימים" דאמר קאי הן על העגל לחטאת והן על האיל לעולה, ולכן נקט "תמימים" בלשון רבים, אלא שבקרבן בני ישראל לא אמר "תמימים", אחר כל סוגי הקרבנות כמו שאמר גבי קרבן אהרן כנ"ל רק כך אמר: "קחו שעיר עזים לחטאת, ועגל וכבש בני שנה תמימים לעולה, ושור ואיל לשלמים לזבוח לפני ה'", וטפי היה לומר ושור ואיל תמימים לעולה, ובזה היה קאי על כל הקרבנות, ועיין. נגם גבי קרבן אהרן אמר לעולה תמימים, ובקרבן בני ישראל אמר תמימים לעולה, ועיין.

ב. בענין קרבנות תמימים

ויקרא (ט' א'): "ויהי ביום השמיני קרא משה לאהרן ולבניו ולזקני ישראל, ויאמר אל אהרן קח לך עגל בן בקר לחטאת, ואיל לעולה תמימים והקרב לפני ה', ואל בני ישראל תדבר לאמר קחו שעיר עזים לחטאת ועגל וכבש בני שנה תמימים לעולה, ושור ואיל לשלמים לזבוח לפני ה' ומנחה כלולה בשמן כי היום ה' נראה אליכם".

ובלומדי הדברים נתעוררתי בס"ד בתרתי, חדא הנה בקרבן אהרן העגל והאיל מפורש במקרא שיהיו תמימים, וכן בקרבן ישראל בשעיר ועגל וכבש מפורש במקרא שיהיו תמימים, אבל בשור ובאיל לשלמים לא כתבה התורה תמימים, ובעי טעמא דמאי שנא.

ותו יש לי להבין מדוע בכלל היה צריך לכתוב "תמימים", והרי דבר זה כבר אנחנו יודעים מעצם פרשת הקרבנות בספר ויקרא, שהקרבן צריך להיות תמים, ואין צריך לומר לפי דברי רש"י ז"ל בפרשת אמור ויקרא (כ"ג י"ח) על הפסוק: "והקרבתם על הלחם שבעת כבשים תמימים בני שנה ופר בן בקר אחד ואילים שנים יהיו עולה לה", ומנחתם ונסכיהם אשה ריח ניחח לה", שכה פירש: "ומנחתם ונסכיהם, כמשפט מנחה ונסכים המפורשים בכל בהמה בפרשת נסכים (במדבר ט"ו ג' ואילך) שלשה עשרונים לפר, ושני עשרונים לאיל, ועשרון לכבש, זו היא המנחה, והנסכים חצי ההין לפר, ושלישית ההין לאיל, ורביעית ההין לכבש", הרי שכבר אז היו יודעים מה שתאמר התורה בעתיד בפרשת שלח לך, ומינה נמי יש לומר שידעו אז ביום השמיני מה שתאמר התורה בעתיד בפרשת אמור, גבי שיש איסור להקריב בעל מום ככתוב (ויקרא כ"ב י"ט): "לרצנכם תמים זכר בבקר כבשים ובעזים, כל אשר בו מום לא תקריבו כי לא לרצון יהיה לכם", והערה זו יפה לכל מקום שאמרה התורה תמימים בקרבנות דהא למה לי. וכעת לא מצאתי בדברות רבותינו המפרשים שעמדו בזה, ועיין.

ובהערה ראשונה שלי כאן, יש לי להעיר גם שם בויקרא (כ"ג י"ח): "והקרבתם על הלחם שבעת כבשים תמימים בני שנה, ופר בן בקר אחד, ואילים שנים יהיו עולה לה' וגו' ועשיתם שעיר עזים אחד לחטאת ושני כבשים בני שנה לזבח שלמים", הרי שרק גבי שבעת הכבשים אמרה תורה תמימים, ולא אמרה גבי הפר והאילים ושעיר עזים ושני כבשי עצרת ובעי טעמא.

ועיינתי במפרשים שם וראיתי לגאון הנצי"ב ז"ל בהעמק דבר שם שכתב: "כתיב תמימים אחר כבשים אף על גב דגם פר ואילים המה תמימים, מכל מקום ייחד הכתוב בפירוש אצל

הכבשים שהן עיקר המרצים אז, וכבר ידוע דבכל שמפורש בו האזהרה אזהרתו חזקה ממקום שאינו מפורש", ובספר משך חכמה שם כתב: "והקרבנות על הלחם שבעת כבשים תמימים בני שנה, נראה דכוון, דגם הלחם יהיו תמימים, שלא יהא פרוסות, וכמו דאמרו במנחות י"ב ב' גבי לחם הפנים שאם נפרסה חלה אחת מהן אבדו כולן, ואמרו שם (ט' ב') חסרון כבעל מום דמי, ואין בעל מום בציבור, וזה שאמר תמימים, שגם הלחם יהיו תמימים", ובוזה תתחזק הערתנו הראשונה גבי קרבנות יום השמיני דבעי טעמא מדוע לא נאמר בשלמים תמימים ודוק.

ג. בענין ויקרב את המנחה וימלא כפו ממנה

ויקרא (ט' י"ז): "ויקרב את המנחה וימלא כפו ממנה, ויקטר על המזבח מלבד עלת הבקר", ופירש רש"י ז"ל: וימלא כפו, היא קמיצה. [תיבות "וימלא כפו ממנה", עולים בגימטריא "היינו בקמיצה"].

ובס"ד נתעוררתי מדוע כאן התורה לפעולת הקמיצה דמנחה הוציאה בלשון חדש "וימלא כפו", והרי בשאר המקומות התורה כתבה במפורש קמיצה, כמו בספר ויקרא (ב' ב'): "והביאה אל בני אהרן הכהנים, וקמץ משם מלוא קמצו, מסלתה ומשמנה על כל לבנתה" וגו', ושם (ה' י"ב): "והביאה אל הכהן וקמץ הכהן ממנה מלוא קמצו את אוזרתה והקטיר המזבחה", וכן שם (ו' ח'), ובספר במדבר ה' כ"ו): "וקמץ הכהן מן המנחה את אוזרתה והקטיר המזבחה" ועוד.

וחשבתי לומר בס"ד על פי דברי רש"י ויקרא שם (ט' ד'): "כי היום ה' נראה אליכם, להשרות שכינתו במעשה ידיכם, לכך קרבנות הללו באין חובה ליום זה", ובשפתי חכמים שם: "להשרות שכינתו וכו' כדכתיב ותצא אש ותאכל וגו', וזהו במעשה ידיכם" עכ"ל. ואחר שהמכוון ביום הזה היה שתשרה השכינה במעשה "ידיכם", אפקיה רחמנא בלשון וימלא "כפו", לרמוז לזה ודוק.

ועתה ראיתי בדברי הגאון הנצי"ב ז"ל בהעמק דבר שם שכתב: "וימלא כפו ממנה, היא קמיצה. מכל מקום צריך טעם למה כתב כאן לשון משונה. אלא נכלל כאן עוד כונה שניה, דבאמת עשה כאן אהרן שלא כדין לדורות, דשלמים קודמין למנחה, (עיין זבחים פ"ט ב'), ומקרא מלא כתיב גם כאן ושוור ואיל לשמים וגו' ומנחה בלולה בשמן. אלא משום שבכל הקרבנות שעשה אהרן באותו יום ידיו נתמלאו בזה לעבודת המזבח ועדיין לא נתמלא אלא אצבעותיו שהם כלי המעשה, ולא הכף. והשלמים טעונין תנופה על הכף, ועדיין לא נתמלא הכף בעבודה, דתנופה עצמה אינה עבודה שמעכבת. על כן הקדים אהרן את המנחה ובקמיצה מלא גם כפו ממנה" ודפח"ח. וגם בספר משך חכמה ראיתי שעמד בזה, עיין שם לפי דרכו ז"ל.

ד. בענין זכה אהרן הכהן לו ולדורותיו עד שיחיו המתים

ויקרא (ט' כ"ב): "וישא אהרן את ידו אל העם ויברכם וירד מעשת החטאת והעלה והשלמים". **ספרא** פרשת שמיני (מכילתא דמילואים הי"ז): "וישא אהרן את ידיו אל העם ויברכם, באותה שעה זכה במתנות כהונה, וזכה בנשיאת כפים, לו ולדורותיו, עד שיחיו המתים".

ודרך לימודי נתעוררתי בס"ד לדקדק, מדוע נקט התנא לשון זו "עד שיחיו המתים", דמשמע עד ולא עד בכלל, כלומר דזכיה זו תהיה לאהרן עד שיחיו המתים, אבל לא תהיה הזכיה גם אחר תחיית המתים.

ואמרתי להסביר בס"ד עם דברי רבינו הגדול הרמב"ן ז"ל בספר המצוות (שורש ג' דף מ'): "עוד יש לי ראייה על ענין זה שפירשתי מאמרם ז"ל בראשון של יומא (ה' ב') כיצד הלבישן לאהרן ולבניו בימי המילואים, ותמחו כיצד הלבישן מאי דהוה הוה. אלא כיצד מלבישן לעתיד לבוא, לעתיד לבוא נמי כשיבואו אהרן ובניו משה רבינו עמם, כלומר נשאל לו. **הנה סוברים כי לתחיית המתים יתקדש אהרן ובנו עמו במילואים, לפי שכבר בטלה משיחתן ממנו ומזרעו בשעת המיתה, ויהיו אנשים מחודשים, יצטרכו להתקדש כראשונה, ויהיו המילואים האלה נוהגים בהן" עכ"ל.** ואחריו נמשך הרשב"ץ ז"ל בזהר הרקיע על אזהרות רבינו שלמה ׳ן גבירול ז"ל.

הרי שהרמב"ן ז"ל לימדנו דעת שלעת התחיה, אהרן יצטרך קידוש ומשיחת כהונה מחדש, לכן נקט התנא דספרא "עד שיחיו המתים", ומכאן סעד רב לדברי קדשו של הרמב"ן ז"ל ודוק.

שוב מצאתי בספר זית רענן (ס"פ צו) שכתב: "עד שיחיו המתים, אפשר דסבירא ליה לשיחיו המתים צריכין משיחה שנית, אבל לא משמע כן בפרשת ויקרא" עכ"ל. ודוק היטב.

ועיין מה שהארכתי בס"ד בענין זה במכתבי הנדפס בספר ממלכת כהנים עיין שם בארוכה מפי סופרים וספרים.

ה. בענין ומכל נפש החיה אשר במים שקץ הם לכם

ויקרא (י"א ט'): "את זה תאכלו מכל אשר במים, כל אשר לו סנפיר וקשקשת במים, בימים ובנחלים אתם תאכלו, וכל אשר אין לו סנפיר וקשקשת בימים ובנחלים מכל שרץ המים ומכל נפש החיה אשר במים שקץ הם לכם".

ושנינו שם בספרא (פרשתא ג' ה"ז): "חיה זו חית הים. הנפש להביא את הסילונית. יכול תהא מטמא באהל כדברי רבי חנינא, תלמוד לומר ואת". [נראה כי תיבות הפסוק "ומכל נפש החיה אשר במים שקץ הם לכם", עולים בגימטריא "בא ללמדנו לרבות את הסילונית", ובענין הסילונית או הסירני לגירסא אחרת - מה ענינה וטיבה, עיין בספר אדרת אליהו ויקרא שם מה שהביא מספר הערוך, ועיין גם לגאון חיד"א ז"ל בספרו מדבר קדמות (מערכת ד' אות י"ג) ואכמ"ל].

ובתב הרמב"ן ז"ל שם: "ומכל נפש החיה הם חיות שבים, שיש בהם רגלים והולכות עליהם כחיות השדה והנה לכולם דין אחד, ובתורת כהנים חיה, זו חית הים, נפש, להביא בן הסירני, יכול יהא מטמא באהל כדברי בן חנינא, תלמוד לומר שקץ", והרמב"ן ז"ל הביא דברי הספרא גם בהשגותיו על ספר המצוות לרמב"ם (שורש התשיעי), והביא דבריו המגיד משנה על הרמב"ם הלכות מאכלות אסורות (פ"ב ה"ב) עיין שם. וגירסת הרמב"ן שונה בתרתי מגירסת ספרים שלנו, חדא שהתנא הסובר שסילונית מטמאה באהל הוא בן חנינא, ולא רבי חנינא כספרים דילן, ותו הילפותא היא מתיבת "שקץ" הם לכם הנאמר כאן בפסוק, ולא מתיבת "ואת" כספרים דילן.

וראיתי לגאון מלבי"ם ז"ל בביאורו לספרא שם שכה כתב: "מה שכתוב נפש חיה, ואמרו להביא את הסילונית, צריך לומר הסרנית. ורצונם לומר מין חיות הים הנקרא בלשון יוני בשם סעריעץ, אשר אמרו עליו שחצי גופה העליון כצורת אדם והתחתון כצורת דג, ובבכורות ח' א' מאי דולפינן, בני ימא, פירש רש"י דגים יש בים שחצים צורת אדם וחצים צורת דג ובלע"ז סריינא ע"ש. ורצונם לומר שבכלל נפש חיה היא האדם ככתוב ויהי האדם לנפש חיה. ונפש החיה אשר במים כולל חיה זאת שבאה בצורת אדם. ודעת ר"י ב"ר חנינא שאמר שסירנית מטמא באהל, והולך לשיטתו שכן דעתו גם לענין אדני השדה שהוא בר נש דטור שמטמא באהל כדתנן בכלאים (פ"ח מ"ה), על זה אמר תלמוד לומר זאת [כן גרס בילקוט שמעוני] רצונו לומר זאת התורה אדם כי ימות באהל האמור בספר במדבר (י"ט י"ד), רק אדם לא חיה בצורת אדם" ע"כ. ואחריו נמשך ופירש כך (בלא להזכירו כמנהגו במקומות לרוב) בספר תורה תמימה ויקרא שם (אות ל"ח), ועיין בפירוש עזרת כהנים על הספרא שם (דף מ"ח ע"א) ודוק.

ועם שאני כדאי כלל וכלל, בעניותי לא זכיתי להבין דברות קדשו של הגאון המובהק המלבי"ם ז"ל, דמה שכתב שזאת דעת ר"י בר חנינא, צ"ב ממין גירסא זו, שמצינו רק או בן חנינא כגירסת ספרים דילן, או רבי חנינא כגירסת רבותינו הראשונים כנ"ל, וכן גרס רבינו הגר"א ז"ל, ועיין בחילופי גירסאות בספרא הוצאת הגאון הרב צוקר שליט"א שם (דף ת"ה), ולגאון רבי אברהם פאלאגי ז"ל בספרו ויקרא אברהם על הספרא שם (ד"ס ע"א) עיין שם.

ותו לפי גירסת הגאון מלבי"ם ז"ל הכוונה לרבי יוסי בר חנינא שהיה תנא כדכתבו התוספות נזיר (כ"ט א') ועיין בספר הדורות בערכו ואכמ"ל, ואם כן איני מבין דבריו ז"ל שכתב שרבי יוסי בר חנינא הולך לשיטתו במסכת כלאים שאדני השדה מטמאים באהל, והרי המעיין במשנה מסכת כלאים שם יראה להדיא שהמדבר שם הוא התנא רבי יוסי סתמא, שהוא רבי יוסי בן חלפתא כנודע וכדכתבו רש"י יומא (פ"ח א') וזבחים (נ"ח א'), ורשב"ם בבא בתרא (נ"ו ב') ועוד, ולא הוא רבי יוסי בר חנינא, ומה שייך לומר שהוא הולך לשיטתו, וצל"ע.

ודע דעל הא דתנן במשנה בכלאים הנ"ל "רבי יוסי אומר אדני השדה מטמאות באהל כאדם", אמרו בירושלמי שם (ד"ט"ל ע"א): "רבי חמא בר עוקבא בשם רבי יוסי בן חנינא טעמא דרבי יוסי וכל אשר יגע על פני השדה בגדל על פני השדה" ועיין במפרשים שם, ונראה שזה הביא וגרס לגאון מלבי"ם ז"ל לפרש כנ"ל, אבל בעניותי לדידי הדברים צל"ע וכנ"ל ואקצר.

גם מה שכתב הגאון מלבי"ם ז"ל להגיה דברי הספרא על פי המובא בילקוט שמעוני שבמקום "ואת", צריך לומר "זאת", וההכוונה לפסוק זאת התורה אדם כי ימות באהל, האמור בספר במדבר וכן"ל, נעלם ממני מדוע לא הביא גירסת רבותינו הראשונים שגרסו תלמוד לומר "שקץ" הכתוב בפסוק הזה עצמו שדורשים אותו שקץ הם לכם, ופירוש הדברים דהרי סוף סוף שקץ הוא ולא אדם עיין קרבן אהרן שם, ותו בילקוט שמעוני הנדפס מכתבי יד הגירסה שם תלמוד לומר "שקץ" וכגירסת שאר הראשונים וכן"ל. [ונודעים דברי רבינו הש"ך ז"ל בנקודות הכסף י"ד (סימן א') שכתב: "ולא היה לו להביא מילקוט שמעוני, שידוע שספרי הילקוט שמעוני מוחזקים בטעויות", וכתבתי בזה במקומו בס"ד].

ועוד נעלם ממני ואיני יודע אם כך דרכם של חז"ל כיוצא בזה רק לומר תלמוד לומר זאת, חדא שאינו מוזכרת תיבה בפסוק שהם דורשים אותו, וגם כשנמצא כדבר הזה, אבל רק להביא תיבה אחת "זאת", בלא לרמוז אהיכא קאי הוא תימה לכאורה, שהרי היה להם לומר תלמוד לומר זאת תורת האדם, ולא רק לומר מילה אחת זאת והלומד אינו יודע מה הכוונה, ולהיכן נתכוונו, ועיי' רצ"ע.

ועכשיו ראיתי בפירוש הראב"ד ז"ל לספרא שם וכתוב שם: "תלמוד לומר זאת, [פירוש] בפרשת חקת כתיב זאת התורה אדם כי ימות באהל וגו' ובא למעט הסירוני ואף על פי שנקרא אדם", והיה לו לגאון מלבי"ם ז"ל להביא דבריו בשמו שכבר פירש כדבריו כנ"ל, וכמו שהגאון מלבי"ם ז"ל מביאו בפירושו במקומות לעשרות, ויש להתיישב במה שכתבתי להעיר כנ"ל, ועיי' בשינוי גירסאות שבתורת כהנים שם ודוק.

ו. בענין סימני חיה

ויקרא (י"א כ"ז): "וכל הולך על כפיו בכל החיה ההלכת על ארבע טמאים הם לכם", ודרשו רז"ל בספרא שם: "חיה טמאה מנין תלמוד לומר ההולכת על ארבע", ורש"י ז"ל שם כתב: "הולך על כפיו, כגון כלב ודוב וחתול", וכן פירש נכדו הרשב"ם ז"ל: "הולך על כפיו, כגון הדוב והכלב", ועיי' בפירוש הרמב"ן ז"ל ולרבותינו בעלי התוספות שם בספר מושב זקנים ועוד.

וזו לשון הרמב"ם ז"ל בחיבורו הגדול הלכות מאכלות אסורות (פ"א ה"ח): "אין לך בכל בהמה וחיה שבעולם שיותר באכילה חוץ מעשרת המינין המנויין בתורה, שלשה מיני בהמה והם שור שה ועז, ושבעה מיני חיה איל וצבי ויחמור ואקו ודישון ותאו וזמר, הם ומיניהן כגון שור חבר והמריא שהן ממין השור וכל העשרה מינין ומיניהם מעלה גרה ומפרס פרסה לפיכך מי שהוא מכירן אינו צריך לבדוק לא בפה ולא ברגלים וכו', וסימני חיה מפי השמועה הן כל מין שהוא מפרס פרסה ומעלה גרה ויש לו קרנים מפוצלות כגון האיל הרי זה חיה טהורה בודאי וכל שאין קרניו מפוצלות אם היו קרניו כרוכות כקרני השור וחרוקות כקרני העז ויהיה החרק מובלע בהן והדורות כקרני הצבי הרי זו חיה טהורה ובלבד שיהיה בקרנים שלשה סימנין אלו כרוכות חרוקות והדורות".

ובתב הגאון רבי יונתן אייבשיץ ז"ל בספר אהבת יהונתן בהפטרות אחרון של פסח (ד"ה וגר דק"א ע"א): "אריה כבקר יאכל תבן. דהנה מצינו אריה במרכבה טהורה [עיי' יחזקאל א' י', ושם י"ד] דבאמת האריה הוא טהור בעצמותו, אלא לפי שאוכל דברים טמאים ומתפטם באיסור מחיות ובהמות טמאות לזה הוא טמא, אבל לעתיד ואריה כבקר יאכל תבן ומתפטם בהיתר וישאר טהור", וכן הוא בספרו יצרות דבש ח"ב (דרוש ד'): "והנה בספר פליאה איתא שם קושיא אם אריה טמא, איך הוכשר למרכבה להיות מארבע פנים במרכבה, ותירץ דבאמת אריה כשר רק התורה פסלו הואיל ומינו אוכל כל חיות טמאות ונפטם באיסור ע"ש, וכן כתב קצת הרמב"ם ז"ל בספר מורה נבוכים בטעם איסור טמאים דלכך אריה פסול" ע"ש.

ובספר אמרי נועם על התורה (פרשת נח): "איתא בספרים אשר לעתיד יהיה האריה מין טהור, כי מה שאסור לאכלו הוא מחמת שעיקר חיותו ופרנסתו מה שטורף ואוכל חיות טמאות, אבל הוא לבדו אינו בעצם בכלל טמאים. ופירשו בזה הפסוק בישעיה (נ"א ס'): ואריה כבקר יאכל תבן, היינו לעתיד יהיה האריה טהור כבקר, מחמת שיאכל תבן, ולא יאכל חיות טמאות, כי אז יהיה שלום בין כל החיות ולא ידרסו עוד", [א"ה: עיין בישעיה משה פרשת בחקותי (בד"ה והשבתי חיה רעה דט"ל ע"ב)] עכ"ל.

והנה מה שכתב הגאון רבי יונתן ז"ל שבספר פליאה הקשה אם אריה טמא, איך הוכשר למרכבה להיות מארבע פנים במרכבה, ולכאורה תקשי ליה נמי והאיך הוכשר נשר להיות מארבע פנים במרכבה והוא עוף טמא, כמפורש בתורה בספר ויקרא (י"א י"ג): "ואת אלה תשקצו מן העוף לא יאכלו שקץ הם את הנשר ואת הפרס ואת העזניה", ועוד שם בספר דברים (י"ד י"ב) כל צפור טהרה תאכלו, וזה אשר לא תאכלו מהם הנשר והפרס והעזניה" ודוחק לתרץ כהסבר גבי אריה.

ומה שכתב שכן הוא בספר פליאה, הנה חפשתי בספר פליאה ולא מצאתי מה שהביא הגאון רבי יונתן ז"ל בשמו ועיין בספר פליאה (דף ס"ו דפוס קרקא) מה שכתב בענין האריה עש"ב, אבל לא ראיתי שם שהקשה קושיא הנ"ל דאיך הוכשר האריה למרכבה להיות מארבע פנים במרכבה אחר שהוא מין טמא, וצ"ב.

כמו כן מה שכתב הגאון רבי יונתן ז"ל: "וכן כתב קצת הרמב"ם ז"ל בספר מורה נבוכים בטעם איסור טמאים דלכך אריה פסול", גם זה בענייני לא מצאתי בספר המורה, ורק זה ראיתי שם (ח"ג פמ"ח) שהרמב"ם ז"ל כתב: "ואומר כי כל מה שאסרתו התורה עלינו מן המאכלים מזונם מגונה. ואין בכל מה שנאסר עלינו מה שיסופק שאין הזק בו רק החזיר והחלב" ע"ש.

גם מה שכתב הגאון רבי יונתן ז"ל שטעם פיסולו של האריה אינו משום שהוא מין טמא בעצם, אלא רק מפני שנתפסם באיסור שאוכל בהמות וחיות טמאות, ובודאי כוונתו למה שכתב רבינו הרמ"א ז"ל בהגהה בשלחן ערוך יו"ד (סימן ס'): "בהמה שנתפטמה בדברים אסורים מותרת, אבל אם לא נתפטמה כל ימיה רק בדברים אסורים אסורה", ומינה נמי לאריה וכו"ל.

ויש להבין אטו האריה כל ימיו טורף ואוכל רק חיות ובהמות טמאות, וכי אינו טורף גם פרות כבשים אילים איילות וצביים וכו' הטהורים, ותו שאכן כך כתב רבינו הרמ"א ז"ל שבהמה שנתפטמה כל ימיה רק בדברים אסורים אסורה וכו"ל, אבל אינו מוסכם כלל, והנני להביא דברי מו"ז הגאון ז"ל בכף החיים שם (אות י"א) שאחר שהביא דברי רמ"א ז"ל הנ"ל כה כתב: "אמנם הרב פרי חדש (אות ה') האריך בזה ומסיק דלענין דינא דאפילו נתפטמה כל ימיה בדברים האסורים לאכילה מותרת, וכן מסיק הרב פרי תואר (אות ד'), וכן כתב המנחת יעקב על התורת חטאת (כלל ס"ה אות י"ז), זרע אמת (אות של"ט), שער המים (אות ה'), שלחן גבוה (אות ג'), [והחיד"א] במחזיק ברכה (אות ב') ובספרו ברכי יוסף בשירי ברכה (אות ב'), ערך השלחן (אות א'), חכמת אדם (כלל כ"ו אות י"ד), זבח תודה (אות ד'), עיני הכהן (סימן מ"ג אות ד'), מקדש מעט (אות ב'), זבחי צדק (אות ח'). ומיהו המחמיר תבא עליו ברכה וקדוש יאמר לו, מחזיק ברכה שם), עיני הכהן שם), זבחי צדק (אות ט') עכ"ל. ועיין לגאון מהרש"ם ז"ל בספרו דעת תורה יו"ד שם (אות ה') עש"ב ואכמ"ל.

הרי שרבים ושלמים מגאוני בתראי ז"ל חולקים על עצם הלכה זו, ודעתם שבהמה עם שנתפטמה כל ימיה רק בדברים אסורים אינה אסורה, ומהם גם גאוני בני אשכנז כמו הגאון שבות יעקב בספרו מנחת יעקב וחכמת אדם ומקדש מעט כנ"ל.

וגדולה מזו תראה שגם הגאון רבי יונתן אייבשיץ ז"ל עצמו העלה כן להלכה שבהמה שנתפטמה כל ימיה רק בדברים אסורים לאכילה אסורה, וגדולה מזו העלה דמותרת אפילו אם נתפטמה בדברים האסורים בהנאה כמבואר לו בכרתי ופלתי יו"ד (סימן ס' אות א'): "דעת הש"ך (אות ה') וכן פרי חדש (אות ה') [דאסורה] דוקא שנתפטמה באיסורי הנאה ולא איסורי אכילה, ועיין פלתי שדעתי להתיר אף באיסורי הנאה, זולת כרשיני עבודה זרה וכיוצא עיין שם שהבאתי ראיה להתיר", וזו לשון הגאון ערך השלחן יו"ד שם (אות ו'): נתפטמה כל ימיה אסורה וכו', וכל גדולי האחרונים הסכימו להתיר ש"ך (אות ה'), ופרי חדש (אות ה'), וכרתי ופלתי (אות א'), ומהרי"ט, וכנסת הגדולה (הגב"י אות י') ועוד עיין שם (אות ז') ודוק.

ובענייני חיות תימה אצלי שגם אם נקבל דבר זה שבעצם אין האריה חיה טמאה אלא פיסולו מחמת שמתפסם מאיסור, ולכן כשיפסיק להתפסם מאיסור ויאכל תבן יהיה כשר כנ"ל, עדיין הדברים תמוהים טובא שהרי האריה אין לו כלל וכלל שלשת סימני חיה כשרה שהן מפריס פרסה, ומעלה גרה, ויש לו קרנים מפוצלות, ואיך יהיה האריה כשר גם כשבעתיד לא יתפסם באיסור, אתמהא ואתמהא.

ולדחוק שכוונת הגאון רבי יונתן ז"ל עם מאמרם הנודע ולמה נקרא שמו חזיר שעתיד הקב"ה להחזירו לנו כפי שהובא בדברי רבינו בחיי ז"ל ויקרא (י"א ז') ואור החיים שם (פסוק ג'), ובספר תורת משה ויקרא שם (פסוק ב'), ועיין בספר שפתי כהן דברים (י"ט ח'), ובחיבורי הנכחי (סימן), והוא הדין נמי לאריה, הוא דוחק רב, שאם כן טעם זה היה לו לגאון רבי יונתן ז"ל לנקוט, ולא לבוא עליה מדין שנתפסם באיסור, והוא ליה לנקוט רברבי ולא זוטרי וצ"ע, ודוק.

מערכות

גדרים בענין הילכתא כבתראי בפוסקים

[מהדורה קמא]

א. הילכתא כבתראי בפוסקים

מכל מקום כבר נקבעה הלכה כמהרי"ק ז"ל שגם בפוסקים אמרין הילכתא כבתראי, וכמו שכתבו רבים וכן שלמים עיין לרבינו החבי"ב ז"ל בספרו כנסת הגדולה (כללי הפוסקים אות ט"ל), ושדי חמד (כללי הפוסקים סימן ט"ז אות מ"ה ומ"ו) ע"ש.

וגם רבותינו בעלי השלחן ערוך ז"ל כך דעתם להילכתא כבתראי בפוסקים אמרין, וכמפורש למרן ז"ל בכל חיבורי קדשו, ולדוגמא אציין לבית יוסף או"ח (ס"ס פ"א), ובית יוסף יו"ד (סימן ש"מ דק"צ ע"ב, וסימן שע"ה דש"ט ע"א, וסימן שצ"א, וס"ס שצ"ו), ובית יוסף חו"מ (סימן רצ"ה סעיף ו') ולספרו שו"ת אבקת רוכל (סימן י"ט ד"ה הנה נראה, וסימן ס"א דנ"ד ע"ד, וס"ס ק"ז, וסימן קע"ט ד"ה ואם יאמר, וסימן קצ"ה ד"ה הטענה השנית), ועיין שם (סימן י"ח וסימן פ"ח), ולספרו שו"ת בית יוסף (דיני גוי מסל"ת סימן ב') דע"א ע"ב) ועוד שם (דיני מים שאל"ס סימן א' ד"ה ועל מה), ע"ש, ועוד ועוד.

ובן גם רבינו הרמ"א ז"ל סובר כן דאף בפוסקים אמרין הילכתא כבתראי, ולדוגמא אציין לספרו דרכי משה יו"ד (סימן ל"ה סק"ז, וסימן קכ"ד סק"ט, וסימן קנ"ה סק"ב, וסימן ש"צ סק"ה), ודרכי משה חו"מ (סימן קנ"ד סק"ג), ובספרו שו"ת רמ"א (סימן ט' דל"ז ע"א, וסימן כ"ה סד"ה ומ"ש), ועיין דרכי משה או"ח (סימן קנ"ט סק"ג, וסימן קס"ה סק"א), ונתבאר בארוכה בס"ד

נודע בשערים המצויינים בהלכה שנחלקו אבות העולם רבנן קמאי ז"ל בהא דקיימא לן "הילכתא כבתראי", אם גם במחלוקת הפוסקים אמרין הילכתא כבתראי.

ומהרי"ק ז"ל סובר דאף במחלוקת שבין הפוסקים אמרין הילכתא כבתראי, וכמפורש לו על כל פני ספר תשובותיו, ואם נבוא לציין אין אנו מספיקין, ולדוגמא בעלמא אציין לעיין לו (בשורש נ"ה דל"א ע"ד, ושורש צ"א דמ"ד סע"ג וסע"ד, ושורש צ"ד דנ"א רע"ב, ושורש ק"ב דס"ב סע"א, ושורש ק"ס דפ"ז ע"ג, ושורש קע"ה דק"ד ע"א, ושורש ק"צ דק"א ע"ד) ועוד הרבה הרבה.

אבל שכנגדו חלוק עליו, מר ניהו רבה מהר"ם אלאשקך ז"ל בספר תשובותיו (סימן נ"ד דקצ"א ע"ב) שהרבה להשיב בתוקף על מהרי"ק ז"ל עיין שם בארוכה, ומצאתי לו למהר"ם אלאשקך ז"ל חברים הסוברים כמותו שבמחלוקת הפוסקים אין אומרים הילכתא כבתראי, עיין שו"ת מהר"י ברונא (סימן רכ"ג דקמ"ט ע"ב), ושו"ת מהר"מ מינץ סגל (סימן ל"ו), ולמהר"א ששון ז"ל בשו"ת תורת אמת (סימן קכ"א), ועיין לגאון מהרש"ם ז"ל בספרו דעת תורה יו"ד (פתיחה להלכות טריפות אות ל"ה), ובספרו עין הרועים (דע"ד אות ל"ז), ובספר תשובותיו ח"א (סימן ה') ע"ש.

נמצינו למדים מדבריו ז"ל שדעת החיד"א ז"ל דכל שהיו שני הפוסקים בזמן אחד, אלא שאחד מהם האריך ימים אחר חבירו לא נחשב בכהאי גוונא שהוא בתראה, ולעומתו רבותינו הכנסת הגדולה, והבית דוד, והמסגרת השלחן סוברים דכל דהפוסק השני האריך ימים אחר הפוסק הראשון, ואפילו מעט שנים, הוא נקרא בתראה ביחס לפוסק הראשון והילכתא כוותיה.

ומלבד דמילתא כגון דא בעי טעמא רבה מדוע נאמר דאם חי אחריו קצת שנים מיקרי "בתראה", ושנאמר שאם היה רואה דבריו היה חוזר בו, והרי בן גילו ובן זמנו הוא, עוד בה דבס"ד אני מצאתי תנא דאורייתא הסובר כגאון עוזינו הרב חיד"א ז"ל, מר ניהו רבה **רבינו מהרי"ק ז"ל עצמו**, שעם היותו אבי כלל זה שהלכה כבתראי בפוסקים, מכל מקום כה כתב בתשובותיו (שורש ק"פ דק"ו ע"ג): "ואף על גב דהרא"ש גם כן הוה בתראה טפי ממהר"ם מרוטנבורג שהרי תלמידו היה, מכל מקום איני רואה להוציא ממון משום כך, **כיון ששניהם היו בדור אחד**" ע"ש.

הרי שסובר המהרי"ק ז"ל שכל שהם **בני דור אחד** אף שהאחד האריך ימים יותר מהשני תו לא מקרי בתראה, ודוק הכא שהרא"ש ז"ל נח נפשיה **שלושים וחמש שנה** אחר רבו מהר"ם מרוטנבורג, שמהר"ם ז"ל נתבקש בישיבה של מעלה בשנת ה' נ"ג, ורבינו הרא"ש בשנת ה' פ"ח כידוע, ועם כל זה כתב מהרי"ק ז"ל דלא מקרי הרא"ש בתראה ביחס למהר"ם דוק והבן.

אלא שרואה אני שמכלל מחלוקת לא יצא, דמלבד מה שהביא לנו בזה הרב שדי חמד ז"ל דלעיל, מצאתי עוד בס"ד שהגאון מהר"ם ן' חביב ז"ל בספרו היקר גט פשוט

בקונטרס הכללים דילן, ולפי שעה עיין מה שכתבתי בזה בחיבורי ברית יעקב (סימן ב' דף י"ט, ושם דף נ"ב), ובחיבורי תפארת יצחק (סימן ט"ז) עש"ב וצרף לכאן.

ויש לדעת בשני פוסקים שהיו בדור אחד, אלא שהאחד האריך ימים יותר מחבירו אי נקרא **בתראה** ביחס לחברו ונאמר דקיימא לן כוותיה, וראיתי בשדי חמד כללי הפוסקים (סימן ט"ז אות מ"ו) שכתב: "הלכה כבתראי אמרינן בפוסקים, והיינו דוקא כשראו האחרונים דברי הראשונים, וכמו שכתב מרן החבי"ב בכנסת הגדולה (ח"מ מהדורא קמא סימן נ"ה הגב"י אות ח') וכו', ולפי הנראה כן דעת הרב בית דוד יו"ד (סימן קל"ג), והביא דבריו מרן החיד"א בספר שם הגדולים (מערכת גדולים ערך מהר"י איסרלאן), וכוונתו לומר דאף דמוהרא"י בתרא כיון שלא הזכיר דברי הרשב"ץ נקטינן כהרשב"ץ ע"ש, ומה שהשיב עליו החיד"א דמוהרא"י והרשב"ץ היו בזמן אחד אלא דמוהרא"י חי שנים מועטות אחר הרשב"ץ משנת ר"ג עד שנת ר"ד, וכוונתו לומר דכיון דהיו בזמן אחד לא אמרינן הלכה כבתראי ועיין בספר כל החיים (דכ"ז ע"א אות ב'). אמנם דעת הרב החבי"ב ז"ל אינה כן, שהרי כתב בספרו כנסת הגדולה חו"מ (סימן קע"ה הגב"י אות רכ"ה) רמ"א כנגד מרן בתרא הוא אף דאין ביניהם אלא חמש שנים שחי רמ"א אחר מרן, ועיין מה שפקק בזה בספר ויקרא אברהם (דק"כ סע"ד אות צ"א) ע"ש, הא מיהא לדברי הרב כנסת הגדולה דהרמ"א נח נפשיה בשנת ש"מ ומרן בשנת של"ה וכמו שכתב שם וקא חשיב ליה בתרא, וכן כתב הרב מסגרת השלחן יו"ד (סימן שצ"א דקצ"ז ע"ג) על הרבנים ברכי יוסף וזרע אמת, דהברכי יוסף נתבקש בישיבה של מעלה בשנת תקס"ו, ומר זרע אמת מנוחתו כבוד בשנת תקע"א עכ"ל.

והרי רבינו הרא"ש ז"ל בן דורו של רבינו הרשב"א הוה ושקיל וטרי בהדיה כידוע וכמפורש להם בספר תשובותיהם, ולפי המבואר לעיל בדברינו יוצא שרבינו הרא"ש ז"ל נח נפשיה רק ח"י שנה אחר רבינו הרשב"א ז"ל, ואף על פי כן קראוהו לרא"ש בתראה לרשב"א, ומתבאר דכל שפוסק האריך ימים אחר חבירו מקרי לגביה בתראה וצ"ב.

ולחלק ולומר דאם נפטר בסמוך לו, או במופלג ממנו, לא נהירא כלל וכתבאר מדברינו דלעיל ופשוט.

כמו כן אין לדחות ולומר דגבי תלמיד לרבו אף כשנפטר רק מעט אחריו מקרי בתראה (וכגון גבי הרא"ה והרמב"ן, וכן הריטב"א והרשב"א) מה שאין כן גבי שני פוסקים דלא היו ביחס רב ותלמיד (וכגון הרשב"א והרא"ש) דבכהאי גוונא לא מקרי בתראה, הא נמי ליתא וכיוצא בעליל מדברינו דלעיל, וברור, ואדרבה נהפוך הוא יש פוסקים הסוברים שאף בפוסקים אמרינן דאין הלכה כתלמיד נגד רבו ועיין שדי חמד (כללי הפוסקים סימן ט"ז אות מ"ה) ועיין ערך השלחן אה"ע (סימן צ' אות ג') ובהערות בסוף הספר, ודעת תורה יו"ד (פתיחה להלכות טריפות אות ל"ה) ונתבאר במקומו בס"ד.

(סימן ק"כ אות כ"ה) כתב שכשהרא"ה ז"ל נחלק על רבו הרמב"ן הלכה כרא"ה, משום בתראה הוה עיין שם, וידוע שהרמב"ן ז"ל נח נפשיה בשנת ה' ל', והרא"ה ז"ל נפטר אחריו בעשרים ושלש שנים דהיינו בשנת ה' נ"ג, ואף על פי כן מקרי הרא"ה ז"ל בתראה.

וכיוצא בזה מצאתי בס"ד שכתב בשו"ת רדב"ז (סימן אלף שמ"ט) שכאשר הריטב"א חולק על רבו הרשב"א, מצי למימר קים לי כהריטב"א שהוא אחרון לרשב"א וראה דבריו ע"ש, והריטב"א נח נפשיה בשנת ה' צ', עשרים שנה אחר רבו הרשב"א שנפטר בשנת ה' ע'.

ובן גם פוסקים רבים כתבו דבמחלוקת הרשב"א והרא"ש קיימא לן כהרא"ש דבתראה הוא מהרשב"א ז"ל, וכמו שכתב בשו"ת רדב"ז (סימן קכ"ו ד"ה כללא), ועיין למרן ז"ל בבית יוסף יו"ד (סימן נ"ה), והאריך בזה הגאון רבי אברהם אדאדי ז"ל בספרו שו"ת ויקרא אברהם או"ח (סימן כ"ו, ד"א סע"ד) ושם חו"מ (סימן א' דס"ב רע"ג), ועוד לו שם בקונטרס זה הכלל (אות נ"ד דק"ט סע"ד, וע"ש אות צ"א), ועיין בפתגמא דנא בשדי חמד (כללי הפוסקים סימן י"א אות ט'), ותורת חיים או"ח (סימן פ"א אות ה'), ונתבאר בארוכה במקומו בס"ד.

ג. הילכתא ככתראי בפוסקים - ביחיד נגד רבים

וטלטלוה. אמר מר זוטרא הילכתא ככל הני שמעתתא בשוכח, רב אשי אמר אפילו שכח נמי לא, ולא אמרו ככר או תינוק אלא למת בלבד.

ופירש רש"י ז"ל: "בסריא, רשות הרבים: הניחו עליה ככר או תינוק, דלישתרי

שבת (קמ"ב סע"ב): "אמר רבי אושעיא שכח ארנקי בחצר מניח עליה ככר או תינוק ומטלטלה. אמר רב יצחק שכח לבינה בחצר מניח עליה ככר או תינוק ומטלטלה. אמר רבי יהודה בר שילא אמר רבי אסי פעם אחת שכחו דסקיא מלאה מעות בסרטיא, ובאו ושאלו את רבי יוחנן, ואמר להן הניחו עליה ככר או תינוק

הטורים ז"ל חולק על הרמב"ם ז"ל, היה אפשר לומר שכיון שהרמב"ם והסמ"ג ז"ל מסכימים לדעה אחת, אזי בטלה דעת בעל הטורים ז"ל אף על פי שהוא אחרון, ועוד שהדעת נותנת כדברי הרמב"ם ז"ל. ומכל מקום אפילו תימא שהנתבע יכול לומר קים לי כדברי בעל הטורים שהוא אחרון וראה דברי הראשונים ולא נראו לו, מכל מקום בנדון דידן כולי עלמא מודו וכו'.

ומדברי מהרשד"ם ז"ל הללו מתבאר לכאורה שביחיד נגד רבים לא אמרינן הילכתא כבתראי, וכן ראיתי שכתב בספר מעשה רוקח על הרמב"ם הלכות שבת (פי"א ה"א) דהלכה כרבים ולא כבתראה ע"ש.

אבל כגון דא צל"ע, שלשיטתם איך נפרנס שקבעו הלכה כרב אשי שהוא יחיד, נגד כל האמוראים דאמר לא אמרו ככר או תינוק אלא למת בלבד כמשנת.

ובאמת הסכמת רוב ככל הפוסקים ז"ל דהילכתא כבתראי אף ביחיד נגד רבים עיין בארוכה בספר יד מלאכי (כלל קס"ט), והאריך בנפלאות תורתו זיע"א, וההיא דשבת הנ"ל לא הזכיר, וכן פסקו גאוני בתראי עיין לרבינו הב"ח או"ח (סימן ס"ו ס"ד), ופרי מגדים או"ח בסוף פתיחה הכוללת (בכללים אות י"ח), וכן כתב בספר גדולי ארץ ישראל (דף י"ב) עיין שם. [ועיין בספר כרם חמד ח"א (ד"ב ע"א)].

והנאון המובהק רבי צבי פרומער זצוק"ל הי"ד בשו"ת ארץ צבי (סימן ע"ה ד"ה אך יש דע"ה ע"ד) כתב בפשיטות: **וראי** שהלכה כהרשב"א ז"ל נגד התוספות דהוא בתראה. הרי שדעתו שיש לפסוק כרשב"א ז"ל **היחיד** נגד סברת התוספות, אף דבעלמא סברת התוספות מוחזקת כסברת **רבים** ודוק היטב.

לטלטלה אגבייהו תוך ארבע אמות, וטלטלה פחות פחות מארבע אמות, או במחיצה של בני אדם: בשוכח אבל במניח מדעת מערב שבת לא התירו לו לטלטלה על ידי ככר או תינוק: אלא למת, משום כבוד הבריות, כשמוטל בחמה".

ומבואר שהאמוראים רבי אושעיא, ורב יצחק, ורבי יוחנן [ויתכן גם משלשלי ההלכה הזאת האמוראים רבי יהודה בר שילא ורב אסין] כולם סוברים שהיתר ככר ותינוק הוא לא רק גבי מת אלא בכל מוקצה, ורק רב אשי חולק שלא אמרו ככר ותינוק אלא למת בלבד. ופסקו הפוסקים כרב אשי כמבואר כאן בהלכות הרי"ף ובפסקי הרא"ש כאן, וכן פסק הרמב"ם בחיבורו הגדול הלכות שבת (פכ"ו הכ"א): "מת המוטל בחמה מניח עליו ככר או תינוק ומטלטלו וכו', ולא התירו לטלטל בככר או תינוק אלא למת בלבד, מפני שאדם בהול על מתו".

וזו לשון רבינו חננאל ז"ל שבת שם: "הא דאמר רב הושעיא שכתב ארנקי בחצר, ורב יצחק דאמר שכתב לבניה בחצר, ויהודה בר שילא דאמר שכחו דסקיא מלאה מעות בסטין, ואמרו שמניח עליה ככר או תינוק ומטלטלו, ואמר מר זוטרא הילכתא ככל הני שמעתתא בשכח - לית הילכתא כוותייהו, אלא הילכתא כרב אשי דהוא בתראה, דאמר לא אמרו ככר או תינוק אלא למת בלבד".

ומבואר דטעמא דמילתא שנקבעה ההלכה כאמורא רב אשי, שלא אמרו כיכר או תינוק אלא למת בלבד, מטעם שהוא **בתראה** כמפורש בדברי רבינו חננאל ז"ל.

כתב בשו"ת מהרשד"ם חו"מ (סימן מ"ב די"ז רע"ג): "ואף על פי שרבינו יעקב בעל

דקמ"ט ע"ד) שכתב: "החכם השלם תפס לעיקר הכלל דהילכתא כבתראי, והניח לטפל לכלל דיחיד ורבים הלכה כרבים, איברא דמהר"ם אלאשקר ז"ל (סימן נ"ג) כתב בשם מהר"י קולון דהלכה כבתראי אפילו ביחיד נגד רבים, אבל מהר"ם אלאשקר ז"ל כתב שדברים אלו אין להם עיקר ושהם בטלים מעצמם ושהוא תמיה אם מהר"ק כתב כן ע"ש, אף על פי שלא דחה דבריו אלא מפני שכתב שם (מהר"ק) דהלכה כבתראי ולא כקמאי, מכל מקום יוצא בנדון דידן דשומעין לרמ"א וסיעתו ז"ל דקמאי אינן ורבים", עיין שם ודוק היטב.

עוד ראיתי לרבינו החבי"ב ז"ל בכללי הפוסקים שלו שבספרו שיירי כנסת הגדולה (אות י"ג): "כתבתי בכללי הפוסקים בספר כנסת הגדולה מהדורה א' אות ט"ל בשם מהר"ק דאף בפוסקים אומרים הילכתא כבתראי ואפילו יחיד כנגד רבים, וכן מצאתי בשו"ת מהר"ם איסרלש (סימן כ"ה) בתשובת רבי ישראל משם אביו מהר"ר שכנא ז"ל" עכ"ל ודוק.

חרי שרבינו החבי"ב ז"ל כאן גילה דעתו שהילכתא כבתראי אומרים גם ביחיד נגד רבים, ובזה ניצול מתמיהת הרב יד מלאכי ז"ל, ואדרבה מהתימה שהוא לא זכר דבריו ורשמתי למזכרת עד שנעניין בל"נ בגוף דברי רבינו החבי"ב ז"ל בשו"ת בעי חיי ובגוף ספר קול בן לוי.

ועכשיו נדפסו ובאו לידי ספרי הגאון רבי יוסף ידיד הלוי ז"ל וראיתי לו שם בספרו שו"ת שארית יוסף ח"ד בפסק ביטול היתר מכירה דשביעית (יו"ד סימן א' דף ע"ו) שכתב קיימא לן הילכתא כבתראי בפוסקים **אפילו ביחיד נגד רבים** וציין לעיין בזה בספר יד מלאכי (כלל קס"ט) שכמעט דבר זה מוסכם מכל הפוסקים, ועוד לו שם אה"ע (סימן ב' דף קע"ז), וכ"כ גם בספרו ברכת יוסף ח"א (אות א' סימן ד' דף ח', ועוד שם (סימן י"ג דף ט"ז), ובספרו שו"ת שארית יוסף ח"ג (אורח סימן ג' דף כ"ד) ע"ש.

ושם בספר יד מלאכי כה כתב: "וראיתי במפתח השו"ת של הרב הגדול בעל כנסת הגדולה על יורה דעה, המודפס בסוף ספר קול בן לוי, שבסימן מ"ב כתוב לאמור דלא אמרינן הילכתא כבתראי ביחיד נגד רבים ע"ש, ואשתומם על המראה איך יצאה זאת מלפניו הבקי בחדרי תורה, ונעלם ממנו שיטת הגאונים, והרי"ף, והרמב"ם, והתוספות, והרא"ש ז"ל, שדעתם מסכמת לפסוק כבתראה אף נגד רבים, והוא פלא" ע"ש.

ובספר קול בן לוי שלפני, מהדורת צילום שנת תשמ"ג, לא מצאתי הדברים, ולפי הנראה המוציא לאור השמיט קונטרס זה, אחר שכבר נדפסו תשובות רבינו בעל כנסת הגדולה ז"ל בשלמותן בשם שו"ת בעי חיי, מכל מקום חבל, אבל אני מצאתי לרבינו החבי"ב ז"ל בספרו כנסת הגדולה יו"ד (סימן ל"ז הגב"י אות נ')

ג. הילכתא כבתראי בפוסקים - רק כשהבתרא ראה דברי הקודם לו

חיה מתפלל ומצא צואה במקומו, אמר רבה אף על פי שחטא תפילתו תפילה. מתקיף ליה רבא והא זבח רשעים תועבה. אלא אמר רבא הואיל וחטא אע"פ שהתפלל תפילתו תועבה".

ברכות (כ"ב ב'): "תניא היה עומד בתפילה וראה צואה כנגדו, מהלך לפניו עד שיזרקנה לאחוריו ארבע אמות. והתניא לצדדין. לא קשיא הא דאפשר הא דלא אפשר.

שלא הטריחוהו לבדוק כמלוא עיניו, דהא דייק לה מדלא קאמר תפילתו תועבה כדקאמר בנמצאת צואה במקומו, וכיון דבנמצאת במקומו אינו צריך לחזור ולהתפלל אלא במקום שדרך להמצא שם צואה בכחאי גוונא גופיה בראה צואה כנגדו תפילתו תפילה.

אבל הרב רבינו יונה (שם די"ד ע"א ד"ה הואיל) כתב דההיא דראה צואה כנגדו נמי במקום שלא היה לו לתת אל לבו שהיה שם צואה היא ומשום הכי לא אמרו שיחזור ויתפלל, ומשמע מדבריו שאם היה במקום שהיה לו לתת אל לבו שיש שם צואה תפילתו תועבה כמו בנמצאת צואה במקומו. ולענין הלכה נראה דנקטינן כהרשב"א דבתרא הוא". עד כאן דברי מרן ז"ל בבית יוסף.

והנה מבואר ומפורש בדברי מרן ז"ל דהילכתא כבתראי אמרינן אף בדברי הפוסקים ולא רק בדברי האמוראים, וכן מבואר למרן ז"ל עוד בבית יוסף יו"ד (סימן ש"מ דק"צ ע"ב, וסימן שע"ה דש"ט ע"א, וסימן שצ"א, וס"ס שצ"ו), ובית יוסף חו"מ (סימן רצ"ה סעיף ו'), ובספרו שו"ת אבקת רוכל (סימן י"ט ד"ה הנה נראה, וסימן ס"א דנ"ד ע"ד, וס"ס ק"ז, וסימן קע"ט ד"ה ואם יאמר, וסימן קצ"ה ד"ה הטענה השנית), ועיין שם (סימן י"ח וסימן פ"ח), ובספרו שו"ת בית יוסף (דיני גוי מסל"ת סימן ב' דע"א ע"ב) ועוד שם (דיני מים שאל"ס סימן א' ד"ה ועל מה), ע"ש, ועוד ועוד.

וביוצא בזה תראה לרבינו הרמ"א ז"ל שגם הוא סובר כן דאף בפוסקים אמרינן הילכתא כבתראי, ולדוגמא אציין לספרו דרכי משה יו"ד (סימן ל"ה סק"ז, וסימן קכ"ד סק"ט, וסימן קנ"ה סק"ב, וסימן ש"צ סק"ה), ודרכי משה חו"מ (סימן קנ"ד סק"ג), ובספרו שו"ת רמ"א (סימן ט' דל"ז ע"א, וסימן כ"ה סד"ה ומ"ש), ועיין דרכי משה או"ח (סימן קנ"ט סק"ג, וסימן קס"ה סק"א), ונתבאר

ורבינו הטור ז"ל או"ח (סימן פ"א) כתב: היה קורא וראה צואה כנגדו ילך כדי שיזרקנה מאחוריו ארבע אמות. ואם אי אפשר כגון שיש לפניו נהר או דבר אחר המעכבתו ילך כדי שיניחנה לצדדין ארבע אמות:

ומרן ז"ל בבית יוסף שם כתב: "היה קורא וראה צואה כנגדו ילך כדי שיזרקנה מאחוריו וכו'. ברייתא שם (כ"ב ב') ואף על גב דההיא ברייתא לענין היה עומד בתפילה מיתניא, למד ממנה רבינו להיכא דהיה קורא קריאת שמע.

וכתב הרשב"א ז"ל בחידושו (שם ד"ה המתפלל): "מסתברא שאינו חוזר לראש אלא למקום שפסק, ואם התפלל תפילתו תפילה, ודייקנא לה מדקתני מהלך לפניו כדי שיזרקנה לאחוריו, ולא קאמר תפילתו תועבה כדקאמר בנמצאת צואה במקומו, ובודאי יש הפרש בין ראה צואה כנגדו, ובין נמצאת במקומו, דבמקומו כיון דבעינן מחניך קדוש היה לו לבדוק, אבל כנגדו דליכא אלא משום לא יראה כך, וזה לא ראה אותה כשהתחיל לא פשע בכלום, שלא הטריחוהו לבדוק כמלוא עיניו, ואי משום לא יראה כך זה לא ראה עד עתה.

עוד אני סבור דאפילו בנמצאת צואה במקומו אינו צריך לחזור ולהתפלל אלא במקום שדרכן להניח שם לעתים גרף של רעי, משום דאז נקרא פושע כשלא בדק, וכיון שחטא תפילתו תועבה, אבל כשנמצאת במקום שאין דרכן בכך, אין זה פושע, ואין תפילתו תועבה" עכ"ל [הרשב"א].

ונראה דגם לפי מה שכתב עוד אני סבור וכו' בראה צואה כנגדו אינו חוזר לראש ואם התפלל תפילתו תפילה, ואף על פי שהוא מקום שדרכו להמצא שם צואה בכדי שיראנה,

מהדורה רביעאה (ח"ד סימן ק"ח), ובשדי חמד כללי הפוסקים (סימן ט"ז ריש אות מ"ו), וכדכתבנא בארוכה מפי סופרים וספרים בחיבורי ברית יעקב (דף נ"ג) ועוד עיין שם (דף י"ט, ודף ש"י), ובחיבורי כרם יעקב (דף קל"ב, ודף ר"ל), ובחיבורי תפארת יצחק (דף מ"ו), ובשאר חיבורי ע"ש.

והכא הרי הרשב"א ז"ל לא ראה דברי רבינו יונה ז"ל, ובכל חידושי הרשב"א על מסכת ברכות לא ראיתי שמזכיר אפלו פעם אחת לרבינו יונה, ולפי זה מה שייך לומר כאן "הלכה כבתרא" שכתב מרן ז"ל וצ"ב.

וכיוצא בזה יש לי להבין דברי הרדב"ז ז"ל בספר תשובותיו (סימן קכ"ו ד"ה כללא) שכתב דהלכה כרא"ש ז"ל נגד הרשב"א ז"ל והטעם כי הרא"ש ז"ל בתראה ע"ש, ויש להבין שהרי הרא"ש ז"ל שם לא ראה ולא הביא דברי הרשב"א ז"ל, והרי הרדב"ז ז"ל עצמו במקומות הרבה כתב דבכהאי גוונא אין אומרים הלכה כבתראה וכנ"ל, וצ"ב.

עוד למדנו מדברי מרן ז"ל דהילכתא כבתראה אומרים גם גבי רב ותלמיד, ועיין בדברינו לעיל (סוף אות א' ד"ה כמו), ונתבאר היטב במקומו בס"ד.

בארוכה בס"ד בקונטרס הכללים דילן, ועיין בחיבורי כרם יעקב (דף קל"א) ובחיבורי תפארת יצחק (דף מ"ו) וצרף לכאן.

מכל מקום בעניו ישי לי להבין דברי מרן ז"ל שכתב דהלכה כרשב"א כנגד רבינו יונה דבתרא הוא, והוא שכבר נודע ומפורסם שמה שאמרו "הילכתא כבתרא", היינו דוקא כשהבתרא הביא דברי הקדמון וחלק עליו, אבל כל שהבתראה לא ראה לאותו קדמון, אזי יש לומר איפכא דאי הוה שמיע ליה דברי הקדמון היה הבתראה מבטל דעתו מפני דבריו, וככתוב בשו"ת רדב"ז (סימן כ"ו ד"ד ע"ב, וס"ס תק"מ, וסימן תתקצ"ד דמ"ט ע"ד), ועיין חו"מ (סימן כ"ה) וכנסת הגדולה יו"ד (סימן ל"ז הגב"י אות נ' דקמ"ט ע"ד), וחו"מ (מהדורה קמא סימן נ"ה הגב"י אות ח') ע"ש, וזו לשון הגאון שבות יעקב בתשובתו שבסוף ספרו מנחת יעקב (ס"ס ו' ד"ה הנה): "וכבר מבואר וידוע בכללים ודרכי הפוסקים דלא אמרינן הילכתא כבתראי אלא היכן שאותו אחרון מביא דברי הראשונים וסותר דבריהם, אבל היכן שלא הביא דבריהם - אמרינן שאולי נעלמו ממנו דבריהם ואילו ראה או ידע היה חוזר בו", ועיין באריכות בספר זכרונות אליהו חו"מ (מערכת ה' אות קנ"ד), ושו"ת שואל ומשיב

ד. הילכתא כבתראי - במחלוקת אחרונים על רבותינו הראשונים

(רמ"ב) ופרי מגדים יו"ד בהקדמתו הראשונה (סימן ח') שאם גדול מהאחרונים ראה דברי הרא"ש ז"ל וחלק עליו - הלכה כבתרא עכ"ל. **ולכאורה** מצאתי לו חבר הוא הגאון המובהק מדמשק רבי יצחק אבולעפיה ז"ל, שבספרו שו"ת פני יצחק ח"ה (בהשטות אות כ"ח דקפ"ג ע"א) כתב: "אחר שהרדב"ז ז"ל מרא דארעא דמצרים וקבלו עליהם סברתו, אם הוא

השנה שנת תדש"מ לפ"ק, זכינו לאור גדול, והוא ספר תשובותיו של הגאון הצדיק רבי אליהו גוטמאכר מגרידיץ זצ"ל, ומידי לומדי בו ראיתי דבר חדש לענ"ד, ולפי שבעניותי לא הבנתי דבריו הקדושים הנני רושם למזכרת.

הנה שם בחלק יו"ד (סימן ל"ה דקצ"ח ע"ב) כה כתב: "וידענו מכללי ההוראה יו"ד (ס"ס

ובספר הלכה למשה ח"ב (מערכת ה' אות י"ג), ובס"ד נתבאר היטב בחיבורי כת"י בבירור ענין "הילכתא כבתראי".

ומפורש דכל כי האי שרב אחרון, ואפילו דרב גובריה כמו מהראנ"ח ז"ל שהפוסקים קוראים לו "גדול האחרונים" הבאתי דבריהם בחיבורי שובי השולמית ח"ד (סימן ו' אות ב'), אין בכוחו לחלוק על הריטב"א והרא"ה ז"ל כנ"ל, ומינה נמי דאם רב אחרון יחלוק על הרא"ש, או רדב"ז יחלוק על הרמב"ם ז"ל - הלכה כרבותינו ראשונים כמלאכים ודוק.

ועיינתי בפרי מגדים שם והוא ז"ל דן בהא דקיימא לן הלכה כבתראי בפוסקים, אמרינן גם ביחיד נגד רבים, והביא שהרב כנסת הגדולה כתב דאף ביחיד כנגד רבים הלכה כבתראי, ועל זה הוסיף הפרי מגדים וכתב: "ותימה הא רובא דאורייתא, ומסתמת הפוסקים מתבאר דאף בדבר תורה הלכה כבתראי, וכי תימא רובא דאורייתא היינו כמו בסנהדרין שישבו במושב אחד וראו אלו את אלו, אבל בתראי אפשר אם היו שומעים לקמאי הוו הדרי בהו, אכתי מידי ספיקא לא נפקא. ויש לומר כיון דבתראי ראו דברי קמאי וסתרו להם בטענות, אמרינן מסתמא הוה קמאי מודו לבתראי, ומשום הכי אף יחיד נגד רבים".

הנה מבואר דהלכה כבתרא ואפילו יחיד כנגד רבים, אבל לא מבואר שאם אחרון גדול יחלוק על הרא"ש אשר הוא ראש לבית ישראל ומעמודי ההוראה הלכה כאותו אחרון. **ושמא** יאמר המעיין דהגאון מגרידיץ ז"ל למד כן מסיום דברי הפרי מגדים ז"ל שכתב: "ויש לומר כיון דבתראי ראו דברי קמאי וסתרו להם בטענות, אמרינן מסתמא הוה קמאי מודו לבתראי", ואם כן אם אחרון הביא דברי

חולק על הרמב"ם ז"ל - הלכה כרדב"ז ז"ל שהוא בתרא עכ"ל.

ואני עני עם שאני כדאי כלל תמה על עצמי היתכן כגון דא, שאם גדול שבאחרונים חולק על רבינו הרא"ש ז"ל, או הרדב"ז שחלק על רבינו הרמב"ם ז"ל, נאמר דהלכה כבתרא, והרי כבר רבינו הש"ך ז"ל חו"מ (סימן כ"ה אות כ"א) הביא דברי שו"ת מהר"ם אלשיך (סימן ט"ל) שכל שזה מרבתינו "הראשונים", וזה מרבתינו "האחרונים", ובכחאי גוונא דאינם באותו "בסוג" לא אמרינן הלכה כבתראי בפוסקים, וזו לשונו: "ואם כן השתא אין ספק שמהרי"ק שהוא מדורותינו אלה, לא אמרינן עליו לגבי התוספות דהלכה כמותו שהוא בתרא לגבי ידיהו, דאנן סהדי דאי דעתיה הוה שהתוספות סוברים דאסור, לא היה חולק עליהם, ומה גם להקל, אלא אדרבא היה חוזר מקמי ידיהו".

וזו לשון הגאון מהרי"ט אלגאזי ז"ל בספרו שו"ת שמחת יום טוב (ס"ס י"ז דס"ט ע"ב): "דעד כאן לא אמרינן הלכה כבתראי לגבי קמאי, אלא כשאין בין בתראי לקמאי אלא כיחס אמוראי קמאי לאמוראי בתראי, אבל כשאין ביניהם כיחס שבין אמוראי לתנאי - לא אמרינן דהלכה כבתראי, ואין ספק דמהראנ"ח ומהרש"ך וכיו"ב לא אמרינן עלייהו הלכה כבתראי ביחס לריטב"א ורבו הרא"ה, וכיוצא בזה כתב מהר"ם אלשיך בתשובותיו (סימן ט"ל) ע"כ, וכן כתב גם גאון ירושלים רבי משה ׳, חביב ז"ל בספרו גט פשוט (בכללים שבסוף הספר כלל ג') עיין שם באריכות, ועיין בזה לגאון רבי אליהו מני ז"ל בספרו זכרונות אליהו חו"מ (מערכת ק' אות נ"ג) ובמה שציין שם, ולגאון רבי משה זקן מאזוז ז"ל בספרו שו"ת וידבר משה או"ח (סימן י"ד),

וכדכתיבנא בארוכה מפי סופרים וספרים בחיבורי ברית יעקב (דף נ"ג) ועוד עיין שם (דף י"ט, ודף ש"י), ובחיבורי כרם יעקב (דף קל"ב, ודף ר"ל), ובחיבורי תפארת יצחק (דף מ"ו), ובשאר חיבורי ע"ש.

ואם כן מהו זה שהצריכו רבותינו הש"ך ודעימיה שעל כל פנים יהיו "בסוג אחד", אלא שמע מינה שהם מדברים שהאחרון ראה דברי הראשון וחולק עליו ומביא ראיות כנגד הראשון, ומכל מקום בעיניו שהיה "בסוג אחד" שתקבע הלכה כמותו מדין "הילכתא כבתראי", והיינו שאין בין בתראי לקמאי אלא כיחס אמוראי קמאי לאמוראי בתראי, אבל אבל כל שההפרש כמו מאמורא לתנא, תו לא מהני הא דהוא בתרא, ואף שיביא ראיות וחילוק על הראשון אין הלכה כמותו, דלאו בר מיניה הוא, ולפי זה אחרון שיחלוק על הראש"א אף אם יביא ראיות לא נאמר דהלכה כבתרא דאינו "בסוג אחד" עם רבותינו הראשונים כמלאכים, וזה לא כדכתב הגאון מגריידיץ ז"ל שאם גדול מהאחרונים ראה דברי הראש"א ז"ל וחלק עליו - הלכה כבתרא ודוק.

ובעניוטי אין מצוייר בדעתי כגון דא שאחרון יסתור דברי ראשון ויביא ראיות נגד ראשון, ונקבע הלכה כמותו, ועיין באריכות גדולה בשו"ת נודע ביהודה מהדורה קמא או"ח (סימן ל"ח) ובסיוס דבריו כתב: "ולא יוסיף עוד לסתור דברי הקדמונים, ובמקום אשר נחלקו הם - ניתנה רשות להכריע, אבל לחלוק במקום שהשוו, הלואי שנזכה להבין דבריהם, וכבר אמורה בדורות שלפנינו שאי אפשר לחלוק על גאון כי אם בראיה ברורה מן התלמוד, וזה אינו אפשר".

ובה כתב הגאון הגדול רבי יוסף רפאל חזן ז"ל בספרו חקרי לב או"ח (ר"ס צ"ו): "ועד כאן

הראש"א ז"ל וחלק עליו בטענות וראיות - הלכה כבתרא, ולא דמי למה שהבאתי לעיל מהש"ך ודעימיה, דיש לומר דהתם מיירי כשאותרו אחרון לא ראה לדברי הראשון ולא הביא ראיות לסתור דבריו, אלא כתב דבריו סתם, אזי ככהאי גוונא אומרים אין הלכה כאותרו אחרון, אבל גם הש"ך ודעימיה יודו שאם האחרון סתר דברי הראש"א בראיות הלכה כאחרון.

הא ליתא לענ"ד, דאם רבינו הש"ך ודעימיה שכתבו דהילכתא כבתראי אומרים רק בגוונא שהם "בסוג אחד" כנ"ל, מדברים באופן שהאחרון לא ראה דברי הראשון וסתור דבריו, מאי למימרא פשיטא, ולמה נצטרך לחלוק זה שיהיו בסוג אחד שהרי שכבר נודע ומפורסם שמה שאמרו "הילכתא כבתרא", היינו דוקא כשהבתרא הביא דברי הקדמון וחלק עליו, אבל כל שהבתראה לא ראה לאותרו קדמון, אזי יש לומר איפכא דאי הוה שמיע ליה דברי הקדמון היה הבתראה מבטל דעתו מפני דבריו, וככתוב בשו"ת רדב"ז (סימן כ"ו ד"ד ע"ב, וס"ס תק"מ, וסימן תתקצ"ד דמ"ט ע"ד), ועיין חו"מ (סימן כ"ה), וכנסת הגדולה יו"ד (סימן ל"ז הגב"י אות נ' דקמ"ט ע"ד), וחור"מ (מהדורה קמא סימן נ"ה הגב"י אות ח') ע"ש.

וזו לשון הגאון שבות יעקב בתשובתו שבסוף ספרו מנחת יעקב (ס"ס ו' ד"ה הנה): "וכבר מבואר וידוע בכללים ודרכי הפוסקים דלא אמרינן הילכתא כבתראי אלא היכן שאותרו אחרון מביא דברי הראשונים וסותר דבריהם, אבל היכן שלא הביא דבריהם - אמרינן שאולי נעלמו ממנו דבריהם ואילו ראה או ידע היה חוזר בו", ועיין באריכות בספר זכרונות אליהו חו"מ (מערכת ה' אות קנ"ד), ושו"ת שואל ומשיב מהדורה רביעאה (ח"ד סימן ק"ח), ובשדי חמד כללי הפוסקים (סימן ט"ז ריש אות מ"ו),

וחסידותם ויראתם, ועלינו לקבל באהבה דבריהם, **הגם שהוא נגד התלמוד**."

ובשנו"ת בית שלמה יו"ד (סימן קנ"ב ד"כ ע"ב) כתב: "לחלוק על הקדמונים ז"ל,

לאו שפיר דמי", ושם (סימן קל"ה) כתב: "ובוודאי שאין לדחות דברי המרדכי מכח קושיות, ועיין בנתיבות המשפט שתמה על תרומת הדשן מכח קושיות, ואף על פי כן להלכה פסק כתרומת הדשן", והארכתי מפי סופרים וספרים בחיבורי ברית יעקב (קונטרס ראשונים כמלאכים (פ"ב ופ"ג, ודשל"ח ע"ב) עש"ב.

ולפיכך בענייני איני מבין דברות הגאון מגריידין ז"ל שאם גדול אחרון ראה דברי רבינו הרא"ש ז"ל וחלק עליו אומרים הלכה ככתראי, ובפרט שהרא"ש מעמודי ההוראה, ולא דברי הגאון פני יצחק ז"ל דכשהרדב"ז חולק על הרמב"ם ז"ל - הלכה כרדב"ז ז"ל שהוא בתרא, ולפי האמור כל כגון דא צ"ע, ורשמתי למזכרת ואי"ה נחזור לעיין בה.

ואוסף כאן כי ראיתי בחידושי הגאון רבי אליהו גוטמאכר זצ"ל מגריידין על משניות מסכת תרומות (פ"ג מ"ד) שכתב: "וראיתי בעיקר תוספת יום טוב שהביא בשם הת"ח שדחה דברי התוספת יום טוב, ואיני יודע באיזה ספר הוא, ואילו בספר תוספת חרשים הלא ליתא לפנינו" עכ"ל.

ובעניותי איני מבין, והלא בתוספות חדשים שלפנינו שם שם באותו מקום נמצאים הדברים שהביא העיקר תוספת יום טוב בשמו, ואיני יודע איזה דפוס היה לפני רבינו ז"ל, שאולי שם לא נדפסו הדברים האלה וצ"ע. והיודע בה דברים יאיר ויעיר ושכמ"ה.

לא ראיתי כזאת לסמוך על אחרון נגד הראשונים ז"ל בלא ראייה, ואי משום שהרב מהר"י נ' לב ז"ל כתב שיש בידו הרבה ראיות לזה - **בוודאי** דלא מכרעי כל שהרשב"א ז"ל כתב להיפך", וכיוצא בזה כתב בחקרי לב חו"מ ח"א (סימן ק"א דף ק"ג סד"ה ולדידי): "אם הגאון מהרי"ט לא ראה לדברי התוספות וכתב להיפך, **אין ספק** דאין בידו לחלוק, ואי הוה ידע הוה הדר ביה, ואי משום מה שכתב בדעת הרמב"ם דלפי דרכו יוצא שהרמב"ם חולק על התוספות, אין לנו להניח ודאן של הראשונים מפני הספק שיש לנו בפירוש דברי הרמב"ם ז"ל, שגם הגאון מהרי"ט אילו ידע מדברי התוספות לא הוה משוי ליה להרמב"ם חולק" ע"ש.

ונבדו הגאון רבי חיים פאלאג'י ז"ל בשו"ת נשמת כל חי חו"מ (סימן י"ז ד"ה וגם, די"ז ע"ג) כתב: "וכי נבוא לדחות דברי הגהות אשרי והגהות סמ"ק, שמחברן הוא רבינו פרץ ז"ל מבעלי התוספות, ממה שהאחרונים סתמו דלא כוותייהו, והלא אפילו אם יאמרו האחרונים בפירוש שלא כדברי הראשונים ז"ל, יש לנו לאזור כגבר חלציו וללחום מלחמת מצוה ולהקשות על האחרונים שכתבו היפך דעת הראשונים, כי כך היא דרכה של תורה, ואיך הכריע מעכ"ת להיפך לדחות סברות הראשונים משום סברות רבני האחרונים", עכת"ד.

ואדמו"ר הגאון הגדול דברי חיים מצאנז ז"ל בתשובותיו ח"א (אה"ע סימן ח') כתב: "ובוודאי אין בחכמי האחרונים לדחות דברי הקדמונים אם לא נמצא בדורות הקדמונים חולקים, כי אנחנו כאין נגד חכמתם ותורתם

ה. הילכתא כבתראי - כנגד מרא דאתרא שקבלנו הוראותיו

דאכילה גזרינן שמא יאמר לו הישראל לעשות, גם בזה יש לאסור" עכ"ל.

ויש לעיין אם לא אזלו רבותינו הזרע אמת והבן איש חי, לטעמייהו כנ"ל, דהרב זרע אמת פליג על דברי מרן ז"ל, והרב הבן איש חי קאמר דאין לנו אלא הוראות מרן ז"ל ויש לראות ולבדוק דברים בשרשן.

וכבר בחיבורי מנוחת שלום ח"ו (סימן ד') הארכתי בענין אם אמרינן הילכתא כבתראי נגד מרן ז"ל, וכתבתי להסביר הדברים בזה עש"ב, וכאן נכתוב באופן נוסף וחדש בס"ד. [ועיין למו"ז הגאון ז"ל בכף החיים (סימן שכ"ה אות ל"ה ואל"ך), ושו"ת מהרש"ם (ח"ה סימן ל"ו) ע"ש].

וראיתי לגאון המובהק רבי מצליח מאזוז זצוק"ל הי"ד בשו"ת איש מצליח ח"א (אה"ע סימן ט' דכ"ד ע"ב) שכה כתב: "עמל הוא בעיני לבקש תירוצים בדעת הני שלשה גדולים המובאים בספר משכנות הרועים (מערכת א' כלל צ"ח) שפסקו בזה דלא כמרן ז"ל, כיון דבהדיא מצינו בזה לגאון רבי יהודה עייאש ז"ל דתמיד אזיל ונקיט בשיפולי גלימיה דמרן ז"ל ושלל לומר קים לי נגדו, ובכל זאת בהא דהתרומת הדשן ז"ל, נטה קו בספרו בית יהודה ח"א (סימן ח') ועם שהוא סובר להדיא שדעת מרן ז"ל לא כתרומת הדשן, אפילו הכי כתב **דהלכה כבתראי**, ועל כרחין משום שיש כח בידם לצאת לפעמים מהכלל לפסוק דלא כמרן ז"ל משום דרב גובריהו" עכ"ל.

חרי שהביא לנו שהגאון רבי יהודה עייאש ז"ל, עם דבעלמא פוסק תמיד כמרן ז"ל, שם בנדונו פסק דלא כמרן ז"ל, מטעם "דהילכתא כבתראי", ולכאורה מצאנו חבר

בתב הגאון המובהק רבי ישמעאל הכהן ז"ל ממודינה בספרו שו"ת זרע אמת ח"א (סימן ל"ה ד"ה אבל דמ"ג ע"א): "ואין לומר דמכל מקום הרי הרב בית יוסף חולק ונימא ספיקא דרבנן לקולא - חדא דהרי האחרונים סתרו דבריו בהחלט וקיימא לן הילכתא כבתראי" עכ"ל. [ועל גדולתו וסמכותו בהוראה ובפסק של האון רבי ישמעאל הכהן ז"ל בעל זרע אמת - עיין בחיבורי מנוחת שלום ח"ו (סימן ה') עיין שם].

ולכאורה לדידן דמרן הבית יוסף ז"ל, הוא מרא דאתרין וקבלנו הוראותיו, אינו מובן האי טעמא שכתב הגאון זרע אמת ז"ל לפסוק כאחרונים נגד מרן ז"ל משום "דהילכתא כבתראי", והדברים צריכים ביאור.

ומצאתי לשארי דו"ז הגאון ריש גלותא דבבל רבינו יוסף חיים ז"ל בספרו רב ברכות (מערכת ש' אות ג' דק"ס ע"א דפו"ח) דעמד על דברי הזרע אמת הנ"ל וכתב: "והנה טעם זה שכתב הרב זרע אמת [דהילכתא כבתראי] לא שייך גבי דידן, דאנן אתכא דמרן ז"ל סמכינן בין לקולא בין לחומרא", ועיין בספרו רב פעלים ח"ב (או"ח סימן מ"ג) ע"ש.

ומענין הדבר שכזאת ראיתי שנחלקו הגאון זרע אמת ז"ל ורבינו יוסף חיים ז"ל, במקום אחר, והוא, דעיין בבן איש חי (ש"ב פרשת תרומה אות ח') שכתב: "והגם דהרב זרע אמת ז"ל הליץ בעד הנוהגים לשות קפה שבשלה הגוי, אף על פי דקודם הקליה אינה ראויה לאכילה, משום דלא דמי לגרורות וצמוקים דאידחי בידים, מכל מקום לדידן דקבלנו הוראות מרן ז"ל דסבירא ליה במידי

טעם מספיק או לא", עד כאן דברי הרדב"ז ז"ל.

הרי שהרדב"ז ז"ל כותב להדיא דאפילו במצרים אתריה דהרמב"ם ז"ל, שקבלו שם הוראות הרמב"ם ז"ל, אפילו הכי יש מקום לפסוק כבתראי, אחר שיש פסידא ומסתבר טעמא דהחולקים, וכן נהגו. [ומה שכתב "וכן נהגו", אין הרדב"ז מעיד על מנהג מקומו מצרים אתריה דהרמב"ם ז"ל, אלא שכך העידו הראשונים שהביא שם, דהיינו חכמי צרפת ואשכנז שכך נהגו במקומם שלהם, ועם כל זה כותב "וכן נהגו", ודוק היטב].

ולבאורה מכאן יש לנו סיוע לדברי רבותינו הגאון רבי יהודה עייאש ז"ל והגאון

זרע אמת, שדעתם דעם שקבלנו הוראות מן ז"ל, אפילו הכי יש מקום ויש אופנים לפסוק כבתראי החולקים, ואין בזה גודא רבה ולא ננעלו השערים לומר שהלכה רק כמרן ז"ל אחר שהוא מרא דאתרא וקבלנו הוראותיו, וכמו בתנאים שלימדנו הרדב"ז ז"ל וכו'.

ועכשיו מצאתי לרדב"ז ז"ל (סימן תר"ד) שכתב: "אין ספק שהרמב"ם חולק [על הרא"ש] ועליו יש לסמוך, דאף על גב שהרא"ש אחרון וקיימא לן הילכתא כבתראי, מכל מקום הרמב"ם מאריה דאתרא הוא, וכבר קבלו כל אלו הגלילות פסקי דינו, ועוד שלא הביא הרא"ש דברי הרמב"ם ודחה אותם בראיות, ובר מן דין הראב"ד והרמב"ן והרשב"א חלוקים עליו, וכתבו שאין מחילת האשה מועלת אלא בעיקר ותוספת וכו' וכו' ומכל מקום לדעת כולם אין מחילתה בנכסי צאן ברזל כלום, שלא כדעת הרא"ש, ועליהם יש לסמוך".

ויש להתבונן אם אין סתירה בדברי הרדב"ז ז"ל, שכאן כותב שאחר שהרמב"ם ז"ל

לגאון זרע אמת ז"ל דלעיל ודוק היטב, ועיין בחיבורי מנוחת שלום ח"ו הנ"ל.

ודרך לימודי מצאתי בס"ד לרבינו הרדב"ז ז"ל בספר תשובותיו ח"א (סימן תקי"ח) שכה כתב: "שאלת ממני אודיעך דעתי, בראובן שהיה טבח טבח, ויינו מזוג, ופירסה הכלה נדה, אם מכניסין אותה לחופה או לא.

תשובה: עיקר הדין מחלוקת, כי רבינו יהוסף הלוי, והרמב"ם ז"ל אסרו. והתוספות ורבינו תם, והרא"ש, ובנו, ורבינו ירוחם, והאחרונים ז"ל התיירו, וכתבו שכן המנהג להתיר, והטעם כי בעונות אנחנו בזמן הזה מעטים בין הגויים, ולאו כל שעתא אדם זוכה לזיווג, ואין דוחין את השעה.

ואם לא היה בנדון דידן טעם אחר, היה לנו לעשות מעשה כדעת הרמב"ם ז"ל דאתריה דמר הוא, וכל שכן שהוא מחמיר. אבל כיון דאיכא פסידא, מסתברא דגם הרמב"ם ז"ל מודה, דלא עדיף מהא דתניא הרי שהיה טבח טבח, ויינו מזוג, ומת אבי החתן וכו', שמכניסים את החתן לחדר ואת הכלה לחופה. ואם דוחין מצות קבורת המת מפני ההפסד לא כל שכן שידחו את האיסור הזה שאינו אלא חששא בעלמא שמא יתייחד עמה. ואם ראובן זה, עני שלא יוכל לתקן אם יפסיד מה שתיקן, ואפילו שמוצא למכור מכל מקום מפסיד הוא ושמא לא יוכל לתקן.

ואפילו אם תרצה לומר דאפילו בכיוצא בנדון דידן פליג [הרמב"ם], מסתבר לפסוק הלכה כבתראי אפילו באתריה דמר, דמסתבר טעמייהו, וכן נהגו, וכן ראוי להורות היכא דאיכא טעמא כנדון דידן. אבל אם הוא עשיר שאפילו שימכור מה שתיקן יוכל לתקן אחר כך, אין ראוי להורות היתר באתריה דהרמב"ם ז"ל. הילכך ראוי לבעל ההוראה לדקדק אם יש

שבסוף הספר כלל ג') עיין שם באריכות, והארכת בזה בחיבורי הנכחי לעיל (בסימן הקודם) ע"ש.

ומדברי הרדב"ז ז"ל יוצא ברור שרבינו הרא"ש ז"ל הוא "בסוג אחד"

לחלוק על הרמב"ם ז"ל, ומה שכאן אין הלכה כרא"ש נגד הרמב"ם היינו משום הטעמים שכתב, וזולתם אכן היה צריך לפסוק כרא"ש ז"ל, כדקיימא לן בעלמא הילכתא ככתראי ודוק.

ולכאורה דברי הרדב"ז ז"ל הללו אינם כדברי רבינו הקדוש רבי חיים ׳ עטר ז"ל

בספרו פרי תאר (סימן ל"ו סוף אות ט"ו) שכתב: "לא אשכחנא דפליגי עליה דהרמב"ם ז"ל גדולי המורים, כמו בעל הלכות גדולות, והרי"ף, וכיוצא בזה, זולת הרא"ש והר"ן ז"ל - שהם אינם בשוה אחד עם הרמב"ם ז"ל ע"ש, דהיינו שהרא"ש והר"ן אינם "בסוג אחד" עם הרמב"ם שנוכל לומר עליהם דהלכה כמותם נגד הרמב"ם משום דהלכה ככתראה, וזה לא כדברי הרדב"ז ז"ל ועיין.

והשווה לדברי מהרשד"ם ז"ל בספר תשובותיו יו"ד (סימן קצ"ג): "אין ספק שגדול כבוד רבינו הרא"ש ז"ל, מכל מקום הדבר תמוה מאוד לסמוך על זה, במקום שהרמב"ם ז"ל גדול כבודו ביתר שאת, וכל שכן בהיות בארץ ישראל אשר שם נוהגים ליסמוך על דברי הרמב"ם ז"ל יותר מעל דברי הרא"ש ז"ל" וכו', ומשמעות לשונו כדברי הרב פרי תאר, והענין סובל אריכות ועיין בדברינו בחיבורי מנוחת שלום ח"ה (סימן כ"ב), ובסוף חיבורי שובי השולמית ח"ה (דף צ"ד), ובחיבורי בענין הילכתא ככתראי כת"י בס"ד.

מאריה דאתרא הוא, וכבר קבלו כל אלו הגלילות פסקי דינו, אין אומרים כנגדו הילכתא ככתראי ונפסוק כהרא"ש ז"ל,

וצריך לומר שדעת הרדב"ז ז"ל דלעולם אכן אומרים הילכתא ככתראי אף נגד מרא דאתרא שקבלו הוראותיו, וכדכתב בסימן תקי"ח, [ולפי התנאים שהזכיר שם], אלא שכאן בנדונו בסימן תר"ד הוסיף וכתב שהרא"ש לא הביא דברי הרמב"ם לדחותו בראיות, וגם שכל הראשונים חלוקים עליו כדכתב להדיא שם, לכן גם מכח טעמים הללו כתב דאין לומר דהלכה כרא"ש נגד הרמב"ם משום דהילכתא ככתראי, אבל כל שאין קיימים נימוקים אלו - אכן נפסוק כרא"ש נגד הרמב"ם, עם שהרמב"ם מרא דאתרא וקבלו הוראותיו, ועיין.

והנה נודע דענין זה דהילכתא ככתראי, הוא דוקא כשהכתרא הוא "בסוג אחד" עם הקמאה, וכלשון הגאון מהרי"ט אלגאזי ז"ל בספרו שו"ת שמחת יום טוב (ס"ס י"ז דס"ט ע"ב): "דעד כאן לא אמרינן הלכה ככתראי לגבי קמאי, אלא כשאין בין כתראי לקמאי אלא כיחוס אמוראי קמאי לאמוראי בתראי, אבל כשאין ביניהם כיחוס שביין אמוראי לתנאי - לא אמרינן דהלכה ככתראי, ואין ספק דמהראנ"ח ומהרש"ך וכיו"ב, לא אמרינן עלייהו הלכה ככתראי, ביחוס לריטב"א ורבו הרא"ה, וכיוצא בזה כתב מהר"ם אלשיך בתשובותיו (סימן ט"ל) ע"כ, וכבר כתבו כן הש"ך חו"מ (סימן כ"ה אות ##), וגאון ירושלים רבי משה ׳ חביב ז"ל בספרו גט פשוט (בכללים

חידושי סוגיות

(יבמות י"ג ב')

בענין לא תתגודדו

[הדר יעקב ח"ו סי' נג]

אביו הגאון אדמו"ר בעל אבני נזר ז"ל, ועוד לו בשם משמואל (לשביעי של פסח תרע"ח) ע"ש.

והשווה לדברי הריטב"א ז"ל יבמות (י"ג ב'):

"הכי קאמר קרא בניס אתם לה' אלהיכם, וכיון שאתם בני אב אחד ואל אחד ראוי הוא לכם שלא תעשו אגודות אגודות וכאלו יש כאן שתי תורות ושתי אלהות, וראוי הוא גם כן שלא תשימו קרחה בין עיניכם למת כיון שאתם עם קדוש לה' אלהיכם" ודוק היטב.

ובס"ד ראיתי כי תיבות "לא תתגודדו", עולים בגימטריא "זו אגודות אגודות", וכדרשתם ז"ל, וליכא מידי דלא רמיזא באורייתא קדישתא ודוק.

ורש"י ז"ל שם כה כתב: "לא תתגודדו, לא תתנו גדידה ושרט בבשרכם על מת כדרך שהאמוריים עושין לפי שאתם בניו של מקום ואתם ראויין להיות נאים ולא גודדים ומקורחים".

ורבינו אליה מזרחי ז"ל שם אחר שביאר דברי רש"י ז"ל סיים: "ומה שאמרו ביבמות (י"ד א') "לא תתגודדו" לא תעשו אגודות, שלא יהו שני בתי דינין בעיר אחת, זה נוהג מנהג אחד וזה נוהג מנהג אחר, אינו אלא דרך דרש בעלמא" עכ"ל.

ומהר"ל ז"ל מפראג בספר גור אריה שם כתב: "וקשיא [על פירוש רש"י] דביבמות

דברים (י"ד א'): "בנים אתם לה' אלהיכם, לא תתגודדו, ולא תשימו קרחה בין עיניכם למת".

ובתב הגאון הנצי"ב ז"ל בספרו העמק דבר שם: "בנים אתם לה"א, מובן שהוא הקדמה וטעם לאזהרה שאחריו. וכדפירשו רש"י ורמב"ן ז"ל.

אבל קשה אם הוא טעם, אם כן למה זה כתבה התורה עוד טעם אחרי האזהרה כי עם קדוש אתה וגו', אלא משום דבאזהרה דלא תתגודדו נכללו שתי משמעויות וכדאיתא ביבמות (י"ג ב') חדא גדידה בבשר על מת כמו ולא תשימו קרחה וגו'. שנית לא תעשו אגודות אגודות. ואינו אסמכתא כמבואר בסוגיא שם דאמר ריש לקיש לרבי יוחנן איקרי כאן לא תתגודדו לא תעשו אגודות אגודות וכו', הרי דמקשה בפשיטות, וכן כתב הרמב"ם הלכות עבודה זרה (סוף פ"ב) ובכלל אזהרה זו שלא יהא שני בתי דין בעיר אחת כו'.

ומעתה הקיש הכתוב טעם בנים אתם לה' לאזהרה שלא תעשו אגודות אגודות. כיון שאתם בנים לה' על כן אין ראוי שיתראה שנפרדים אתם במנהגים השייכים לתורתו, דטבע הבנים להיות הולכים בדרך אחד. מיהו בשני בתי דין או בשתי עיירות אין ניכר פרידתן כל כך, וכן שנוי מנהג מה שאינו שייך לתורת ה' אין בזה אזהרה", ועיין בספר שם משמואל כאן (שנת תרע"ה) שהביא דבר נכון בזה משם

אם היא דרשה דאורייתא או דרבנן, ובאמת יש לומר דגם הוא סובר דהוי דאורייתא, זה הנלע"ד בדעת הרא"ם ז"ל.

צא ולמד לנכון דידן מדברות הרא"ם ז"ל עצמו במדבר (כ"ז ט"ז): "ואם רז"ל אמרו זה על דרך הדרש, לא יהיה לו לרש"י ז"ל להביא המדרש הזה בפירושו, מאחר שאין זה קרוב לפשוטו של מקרא", ועוד עיין לרא"ם ז"ל בראשית (ט"ל י" וּמ"ד י'), ויקרא (ט"ז ט"ו) ודוק היטב.

וראיתי להרב המאירי ז"ל יבמות (י"ד א') שכה כתב: "זה שאמרה תורה לא תתגודדו גו', אף על פי שעיקרה בא שלא לעשות חבורה על המת כמו שהתבאר במקומו, רמז יש בו שלא לעשות מצות אגודות אגודות, רוצה לומר שיהו עושין אלו כדרך זה ואלו כדרך זה עד שיהו נראין כנוהגין שתי תורות".

וחושבני שהן הם דבריני, שאכן פשוטו ועיקרו של מקרא דלא תתגודדו בא לענין שלא לשרוט על המת, מכל מקום בדרך "רמז" הנתלה במקרא אף שאינו לפי פשוטו, למדנו ממנו גם ענין דלא תעשו אגודות אגודות, והן הם ממש דברי הרא"ם ז"ל כך נלע"ד בס"ד.

ובא לידי ספר צדה לדרך על התורה מהגאון בעל באר שבע ז"ל וראיתי לו שם שכה כתב: "הרא"ם ז"ל כתב 'ומה שאמרו' לא תתגודדו" לא תעשו אגודות, שלא יהו שני בתי דינין בעיר אחת, זה נוהג מנהג אחד וזה נוהג מנהג אחר, אינו אלא דרך דרש בעלמא" עכ"ל, כלומר שהא אסמכתא בעלמא ואין לוקין עליו ולכן לא הביאו רש"י ז"ל, ואחר כך האריך לתמוה על הרא"ם ז"ל שמדברי כל הראשונים מתבאר דדרשת לא תעשו אגודות אגודות מן התורה היא, ואחר אריכות דברים סיים: "ויכול להיות שמה שכתב הרא"ם 'אינו אלא דרך

(י"ד א') דרשו רז"ל הך "לא תתגודדו" לבית דין בעיר אחת, חציים מורים כדברי בית הלל, וחציים כדברי בית שמאי. ומה שפירש הרא"ם שאינו אלא דרשא בעלמא, זה אינו, כי דרשה גמורה מן התורה הוא".

ועיין לגאון רבי יעקב ישראל אלגאזי ז"ל בספרו ארעא דרבנן (מערכת ל' אות דש"מ) שכתב: "לאו דלא תתגודדו דילפינן מיניה לא תעשו אגודות אגודות - כתב הרא"ם (פרשת ראה) דדרשה זו אינה אלא אסמכתא בעלמא ולא אסור אלא מדרבנן, ומדברי הרמב"ם סוף הלכות עבודה זרה משמע דרשה גמורה" עכ"ל.

והגאון רבי יהודה עייאש ז"ל בהגהותיו עפרא דארעא על ספר ארעא דרבנן (שם אות ס') כה כתב: "כן מוכח מהסוגיא דסוף פרק קמא דיבמות, ותימה הוא על הרא"ם ז"ל", ועיין גם בספרו מטה יהודה או"ח (סימן תקנ"ה) ודוק.

ובעניויתי עם שאיני כדאי כלל וכלל, תמה אני על עצמי מה הביא לגדולי גאוני ישראל נ"ע, להבין כך את דברי הרא"ם ז"ל שדעתו שדרשה זו דלא תעשו אגודות אינה אלא מדרבנן, ולתמוה עליו מתלמוד ערוך ודברי הראשונים ז"ל שהם הפך דבריו, ולענ"ד גם הרא"ם ז"ל סובר דהוי מן התורה, ורק כתב דאל תתמה דאיך רז"ל ורש"י כאן מפרשים לא תתגודדו שלא ישרטו שריטה על המת, ואילו רבותינו ז"ל ביבמות דרשו על אגודות אגודות, ותיירץ דאכן לפי "פשוטו" מתפרש הקרא דמדובר בשריטה על המת, והוא גם דבר הלמד מעניינו, ומה שדרשו רבותינו ביבמות לא תתגודדו לא תעשו אגודות אגודות היינו על דרך "דרש" בעלמא במקרא זה, ואינו לפי פשוטו, זאת כוונת הרא"ם ז"ל ולא נכנס כלל

ומרן ז"ל בבית יוסף שם כה כתב: "וא"א הרא"ש ז"ל היה מוחה בידם, נראה שטעמו משום לא תתגודדו לא תעשו אגודות אגודות, ואף על גב דביבמות (ט"ו א') אמרו דהיינו בית דין אחד שלא יהיו פלג מורין כבית שמאי ופלג כבית הלל, אבל שתי בתי דינים בעיר אחת לית לן בה, הכא כבית דין אחד דמי. אי נמי היה מוחה בידם משום דמיחזי כיוהרא ואתו לידי מחלוקת".

והנה מה שכתב מרן ז"ל שהרא"ש ז"ל היה מוחה באותם חסידים משום לא תתגודדו וכנ"ל, יש לעיין אם דברי הרמ"ה ז"ל שהביאם מרן ז"ל עצמו בבדק הבית י"ד (סימן רמ"ב) אינם סותרים דברי מרן ז"ל בבית יוסף כאן, שבבדק הבית שם כה כתב: "ודוקא כשמורין הלכה מקצתם להיתר ומקצתם לאיסור, אבל אם אינם מורים הלכה לאחרים, מותר לנהוג אלו כדברי בית שמאי ואלו כדברי בית הלל, ואפילו אלו בפני אלו" עכ"ל. ועיין קרן אורה בסוגיא דיבמות שם.

ומתבאר דאיסור לא תתגודדו לא תעשו אגודות אגודות, נאמר דוקא בגוונא כשמורים הלכה לאחרים לעשות כדעתם דמותר, ואחרים מורים כדעתם לאיסור, אבל כל שהאנשים מעצמם עושים זה בכה וזה בכה, בלא להורות לאחרים, וכנודן דידן שרובם היו מתענים רק יום כיפור אחד וקצת חסידים מצד עצמם היו מתענים יומיים בלא להורות לאחרים, כל כי האי לית לן בה משום לא תתגודדו, ועיין בזה לגאון מהרש"ם ז"ל בספרו דעת תורה או"ח (סימן תצ"ג ס"ג דרי"ד ע"א ואילך), שהאריך בגדרי לא תתגודדו, ובגדר הרמ"ה הנ"ל (שם דר"ט ע"א), ועוד לו בספר תשובותיו ח"א (סימן י') וח"ג (סימן שנ"ט), ועיין גם שו"ת מהרש"ג ח"ב (סימן י"ב) ואכמ"ל.

דרש בעלמא" אינו רוצה לומר שהיא אסמכתא בעלמא ואין לוקין עליו, אלא פירושו אינו אלא דרש בעלמא, כלומר ואין זה פשוטו של מקרא, ולכך לא הביאו רש"י ז"ל" עכ"ל.

ותמהני על עצמי מדוע הוציאה בלשון ספק **ויכול** להיות, ובעניותי לדידי פשיטא לי שכך כוונת הרא"ם ז"ל, ולא עלה על לבו הטהור לומר שאיסור לא תתגודדו מדרבנן בעלמא וקרא אסמכתא, והכי מוכח מדבריו בשאר המקומות שהבאתי שמתבאר ש"דרך דרש" בלשונו היינו שאינו כפשוטו של מקרא וז"ב.

ובגוף הענין אם דרשה זו דלא תעשו אגודות אגודות היא מן התורה - עיין בספר מנחת חינוך (מצוה תס"ז אות ח') שהביא בזה מחלוקת, ועיין שו"ת מהרש"ם ח"א (סימן י') ועוד שם ח"ג (סימן שנ"ט), ועיין בזה באריכות בספר שדי חמד (מערכת ל' כלל ע"ח) וציין לדברי הגאון חיד"א בספרו שער יוסף הוריות (ד' ב' דס"ו ע"ב), ובספרו יעיר און (מערכת ב' אות ח'), ועוד לו שם (מערכת ל' אות י"ח), ובספרו דברים אחדים (דקע"ז ע"א), ולספרו שיורי ברכה המלוקט או"ח (סימן קנ"ו) ששם הובאו דברי הגאון חיד"א ז"ל מספרו שו"ת חיים שאל ח"ב (סימן י"ח), ודבריו שבספרו כסא דוד (דרוש כ"ד לשבת זכור דק"ד ע"ד) עש"ב, ואכמ"ל.

* * *

כתב רבינו יעקב ז"ל בספר טור או"ח (ס"ס תרכ"ד): "וחסידים ואנשי מעשה באשכנז רגילין לעשות שני ימים יום הכיפורים שמתענין שני ימים, ולפעמים היו מהן עשרה והיו מתפללין בעשרה ככל סדר יום הכיפורים, וא"א הרא"ש ז"ל היה מוחה בידם, אבל לשאר כל דבר ואיסור מלאכה נוהגין כמו בראשון" וכו'.

מעשה, שהרי הם מכניסים עצמן בספק סכנה, וכדאמר רב חסדא, ודוק.

כך נלע"ד לפרש, ולא ידעתי מדוע מרן ז"ל לא פירש כן, ורשמתי למזכרת לפום ריהטא עד שנעיין בה כדבעי, וגם נברר בדברי רבותינו האחרונים ז"ל, שכעת לא איסתייעא מילתא לעיין בדברות קדשם זיע"א, ואתה תחזה.

ודע דמה שמבואר בירושלמי חלה הנ"ל **שרב חסדא** אמר להם לאותם אנשים שהתענו שני ימים יום הכיפורים אתם מכניסים עצמכם לספק סכנה - יש להעיר מבבלי שבת (פ"ב א'): "אמר ליה רב הונא לרבה בריה מאי טעמא לא שכיחת קמיה דרב חסדא דמחדדן שמעתתיה, אמר ליה רבה מאי איזיל לגביה, דכי אזילנא לגביה מותיב לי במילי דעלמא, מאן דעייל לבית הכסא לא ליתיב בהדיא וכו', אמר ליה רב הונא **הוא [רב חסדא] עסיק בחיי דברייתא**, ואת אמרת במילי דעלמא, כל שכן זיל לגביה", ודוק היטב. [ועיין ירושלמי שבת (פ"ד ה"ד דע"ז ע"א): "בעי רב חסדא מהו להציל נפשו של גדול בנפשו של קטן" ודוק].

איברא דיש להבין הלא שמענו ונדעם שהיו רבים רבים מתענים תענית "הפסקה", דהיינו ממוצאי שבת עד ליל שבת הבא, ואף הצדקת הרבנית חנה ע"ה אשת רבינו הגדול הגר"א זצ"ל היתה נוהגת ועושה כן להתענות "הפסקה" משבת לשבת, וכאשר הביא וכתב מו"ז הגאון ז"ל בספר כף החיים (סימן תקס"ח אות ס"א): "המתענה **שבעה** ימים רצופים אפשר לו להתקיים, אבל יותר אי אפשר להתקיים - חסד לאברהם (מעין ד' נהר מ"ה), אליה רבה (שם).

ובענין המתענים ששה ימים רצופים לילה ויום דהיינו שבוע אחד מתחילת יום ראשון עד ליל שבת וכו' ואין לבטל בשביל זה סעודה רביעית

ובעניותי נעלם ממני ולא ידעתי מדוע מרן ז"ל פירש כשני הפירושים הנ"ל, ולכאורה בדברי רבינו הטור ז"ל עצמו שם מתבאר טעם אחר, שהרי הטור ז"ל כותב שאותם חסידים "והיו מתפללין בעשרה **ככל סדר יום הכיפורים**", ופירוש הדברים שאותם חסידים ביום הנוסף שנהגו בו כיום הכיפורים היו מתפללים ככל סדר יום הכיפורים דהיינו כל תפילות יום הכיפורים שחרית מוסף מנחה ונעילה, ולכן היה רבינו הרא"ש ז"ל מוחה בידם, דאף דלדידהו עשאוהו ליום הנוסף כיום הכיפורים לכל דבר [דהיינו חמישה עיניים ואיסור מלאכה] אבל מי התיר להתפלל בו כתפילות יום הכיפורים ולא כימי החול, והמתפלל תפילות דיום הכיפורים בימי חול בודאי יש למחות בידו, שתפילות החול לא התפלל, ותפילות יום הכיפורים לבטלה, דאין בכוחם לעשותו כיום כיפור ממש, ורק חז"ל יכלו לתקן שני ימים טובים דגלויות, וזה ברור.

ועיין בבית יוסף (שם ד"ה וחסידים) שהביא דברי הגהות מיימוני שכתבו: "מה שלא נהגו כל ישראל לעשות שני ימים יום הכיפורים כשאר ימים טובים זה הוא מפני הסכנה, כדאמרין בירושלמי חלה (פ"א ה"א) תמן חשו דצומא רבה (יום הכיפורים) תרי יומי, אמר רב חסדא אתם מכניסים עצמכם בספק סכנה, אבוה דשמואל הוה חש על גרמיה, וצם תרי יומי, איפסיק ליה חד מעוי ומת", עיין שם. [מה שהאמורא **אבוה דשמואל** עביד כן לצום שתי ימים, היינו משום שהיה חסידא קדישא טובא עיין בזה בחיבורי זכות יצחק ח"א (סימן כ"א) וצורף לכאן].

ולפי זה יש לומר דהיינו שהיה רבינו הרא"ש ז"ל מוחה בידם של אותם חסידים ואנשי

למאות כלשונו שבימי השוכבי"ם התענו תענית הפסקה דהיינו ממוצאי שבת על ליל שבת הבא ששת ימים ולילהון עמהון, ואין פרץ ואין צוחה ואין דבר רע לא סכנה וכו', ועיין גם לחיד"א ז"ל בספרו עבודת הקודש (צפון שמיר אות צ"ו), ע"ש.

ובירורים של דברים נתבאר במקומו בקונטרס מיוחד בס"ד, ועיין בהגהות הגרז"ו לייטער ז"ל לספר מנחת חינוך (מצוה שי"ג דק"י ע"ב) עש"ב, ובספר אלף כתב ח"א (סימן רכ"ג), ולגה"צ רבי מרדכי הריס ז"ל בספרו יד מרדכי (דף ס"ו), ובספר נפש חיה (סימן תרפ"ו) ובהגהותיו מקור חסד על ספר חסידים (סימן קס"ז אות י"ב) ובספרו נר למאור ויקרא (דכ"א סע"א) ע"ש.

ועיין עוד לגאון רבי חיים פאלאגי ז"ל בספרו עיני כל חי שבועות (כ"ה א' דע"ח ע"א) ושם לאבות דרבי נתן (פרק א'), ובספרו פר אחד על פרקי רבי אליעזר (פ"א ד"א ע"א), ובספרו רוח חיים או"ח (סימן תקע"ט אות ב'), ושם (סימן תרפ"ו אות ב'), ובספרו מועד לכל חי (סימן כ"ח אות י"א), ועוד שם (ס"ס כ"ט אות כ"ה), ועוד שם (סימן ל"א אות נ"ו), ואכמ"ל.

של מוצאי שבת, וכן כתב בספר תוספת מעשה רב (אות ט"ל) שפעם אחת אשתו של הגר"א ז"ל קבלה על עצמה להתענות הפסקה, והפסיקה סעודה שלישית, ותכף אחרי הבדלה שכבה לישון, ונודע לגר"א ז"ל ושלח לה שבכל ההפסקות עדיין לא יתוקן הפסד מלוה מלכה אחד, ואז תיכף קמה ואכלה, ועיין בדברינו לעיל (סימן ש' אות ט"ו) בשם האחרונים שאין לבטל סעודה רביעית של מוצאי שבת בשביל הפסקות" עכ"ל.

והגאון חיד"א ז"ל כה העיד בספרו שמחת הרגל על הגדה של פסח (לימוד ג' רמז שני די"ט ע"ב): "הלא תראה כמה בני אדם עושים הפסקות של ששה ימים ולילהון, והוא דבר מפורסם, ובפרט בימי השוכבי"ם רבו הפוסקים **למאות**, ובמשך צום ההפסקה יום ולילה לא יחשו לקרות ולשנות וכו' וגם ויש שביום הששי של ההפסקה כעס כעס גדול וכו', וח"ו אין דברינו על שלמים וכן רבים השרידים אשר ה' קורא, רק על איזה פרטי מהמון העם".

הרי שהגאון חיד"א מעיד בגדלו ומסיח לפי טהרתו שבימיו היה נהוג שרבו אנשים